

DVIJE DONJODUBRAVSKE RUKOPISNE PJESMARICE IZ PERA MATIJE FELETARA

TWO HANDWRITTEN SONGBOOKS FROM DONJA DUBRAVA FROM THE QUILL OF MATIJA FELETAR

Ivan ZVONAR

Mr. sc., istraživač povijesti
književnosti
Varaždin

Primljeno / Received: 2. 5. 2018.

Prihvaćeno / Accepted: 11. 6. 2018.

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK / UDC: 929Feletar, M.

27-535.7-23(497.524Donja Dubrava)

SAŽETAK

Donjomeđimurske su pjesmarice s kraja 19. stoljeća izravan odraz društveno-političkih prilika u tom kraju. Međimurje je 1720. stvarno i pravno pripojeno županiji Zala, dakle Mađarskoj. Tako ostaje punih dvjesto godina (do Trianonske konferencije 1920.), s kraćom neuspjelom Jelačićevom epizodom (1848. – 1861.) pripojenja toga kraja Hrvatskoj.

Za cara Josipa II. († 1790.) nema neposrednih posljedica tog čina, ali zato one postaju to stvarnije nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868.

Proces totalne mađarizacije Međimurja postaje posebno agresivan na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Sav je činovnički i učiteljski kadar mađarski (s iznimkom onih Hrvata koji besprijekorno govore mađarski). Službeni je jezik mađarski, a i nastava se u školama izvodi na mađarskom jeziku.

Hrvatskih knjiga nema, a malo Međimuraca poznaje tako dobro mađarski jezik da bi moglo s razumijevanjem čitati mađarske knjige.

Ipak nekoliko bitnih okolnosti ide naruku Međimurcima. Prvo, Međimurje je ostalo pod Zagrebačkom biskupijom, pa svećenici smiju propovijedati na hrvatskom jeziku. Drugo, još uvijek je iznimno živa usmena pjesma, i svjetovna i duhovna. Treće, u školi se posebna pažnja posvećivala lijepom pisanju, što je i danas vidljivo iz starijih pisama, ugovora, namira i obiteljskih bilježaka.

U takvim je prilikama, posebno u istočnom Međimurju, zaredalo sastavljanje rukopisnih pjesmarica, ali pretežno duhovnog značaja. Više takvih pjesmarica čine deblje bilježnice stručno uvezane u kožu, s utisnutim imenima sastavljača na koricama (to su u Donjem Vidovcu: Vegi Valent, Vegi Štefan i Lukša Mihalj).

Posebno se lijepim rukopisom, ujednačenim Gajevim pravopisom i cjelovitošću poetskih zapisa ističu dvije donjodubravске rukopisne zbirke potekle iz pera Matije Feletara.

Prva je opsežnija i sadržava sedamdeset osam pjesama koje se mogu podijeliti u četiri tematske grupe: pjesme Marijine, pjesme romarske, pjesme korizmene i pjesme svetačke (hagiografske). Najbrojnija je prva, a svakako najpopularnija druga skupina – romarske pjesme. Jedino se kod te skupine i danas, osim tekstova, pamte i napjevi.

Korizmene su pjesme usredotočene na Veliki tjedan, Isusovu muku, njegovu smrt na križu i na patnje Djevice Marije nad strašnom sudbinom jedinog sina.

Od svetačkih su pjesama posebno dojmljive Pisma od sv. Ivana Nepomuka i iznimno duga Pisma od pastira koja bi, svakako, zaslužila posebnu književno-povijesnu interpretaciju.

Druga je pjesmarica po opsegu nešto manja i sadržava šesnaest pjesama. Tu dominiraju pjesme-molitve, ali ima i tekstova koji upućuju na iznimnu starost. Radi se, u prvom redu, o Pismi od 10 zapovedi Božji i Pismi od sv. Štefana kralja.

Mnoge pjesme svojom dužinom potvrđuju činjenicu da je sastavljač morao imati na raspolaganju i pisane predloške (rukopisne i tiskane), jer se tako dugi tekstovi nisu mogli sačuvati samo usmenim prenošenjem.

Očigledno je, dakle, da su Međimurci, premda to na prvi pogled nije vidljivo, stoljećima održavali čvrste kulturne veze sa širim kajkavskim govornim prostorom. Jezik je u svim spomenutim rukopisima i u najtežim razdobljima pokazivao svoju jedrinu i izražajnost.

Bila je to nepremostiva prepreka ne samo totalnoj nego i djelomičnoj mađarizaciji Međimurja.

Ostaje, međutim, žalosna činjenica da se to iznimno jezično i poetsko blago danas čuva samo u rukopisima.

Pojava je brojnih međimurskih rukopisnih pjesmarica nastalih u zadnjem desetljeću 19. stoljeća čvrsto određena povijesno-društvenim okolnostima specifičnim za taj zemljopisni prostor.

Ključne riječi: Međimurje u županiji Zala, Zagrebačka nadbiskupija, usmena duhovna poezija, rukopisne pjesmarice, jedar i izražajan međimurski kajkavski govor, bezuspješna stoljetna mađarizacija Međimurja

Key words: Međimurje in Zala County, Archdiocese of Zagreb, oral spiritual poetry, handwritten song books, vigorous and expressive Kajkavian dialect from Međimurje, futile centennial hungarisation of Međimurje.

POLITIČKE PRILIKE U MEĐIMURJU U DRUGOJ POLOVINI 19. STOLJEĆA

Pošto je austrijski car Karlo VI. (u Hrvatskoj Karlo III., 1685. – 1740.), za zasluge na vojnom i obiteljskom planu, poklonio u svibnju 1719. Međimurje češkom grofu Michaelu Johannu Althanu (1679. – 1722.)¹, novi ga je vlasnik već 1720. i stvarno i pravno pripojio Zaladskoj županiji (Zala megye), dakle Mađarskoj. Takvo je stanje potrajalo puna dva stoljeća, s iznimkom jednog kraćeg razdoblja od 1848. – 1861.

U međuvremenu su se na povijesnom planu promijenile i neke druge okolnosti koje su isključile svaki razgovor o Međimurju. Jedna je od bitnih i odluka carice Marije Terezije (1717. – 1780.) iz 1779. o ukidanju Hrvatskoga kraljevskog vijeća te prenošenju njegovih kompetencija na Ugarsko vijeće u koje ima pristup samo hrvatski ban, ali bez prava odlučivanja. Tako cijela Hrvatska prvi put u svojoj povijesti postaje pravno ovisna o Ugarskoj.

Za vladavine se cara Josipa II. (1741. - 1780. - 1790.) i njegova »prosvijećenog apsolutizma« manje osjećaju posljedice tog čina jer niti jedan negermanski narod u okviru Austrijskog Carstva ne uživa posebna prava. Zbog toga niti mađarske aspiracije na Hrvatsku ne mogu doći do jačeg izražaja, što se, dakako, ne odnosi i na Međimurje.

Međutim, nepromišljeno započet rat s Turcima 1787. zahtijeva tolike ratne daće i prisilna novačenja da dovodi narod do ruba pobune. Zbog toga već teško bolesni car (zaražen malarijom na srijemskom ratištu) mora povući više radikalnih reformi, uz obećanje Ugrima i Hrvatima da će im vratiti ustav. U nakani ga je spriječila smrt.

Bratovo je obećanje ipak ispunio njegov nasljednik, po temperamentu mnogo mirniji, Leopold II. (1747. – 1792.) sazavavši Sabor u Budimu gdje su staležima vraćene slobode koje im daju ustav i zakoni.

Josipova je smrt izazvala u Ugarskoj pravu patriotsku euforiju, pa Mađari traže samostalnu državu s čisto mađarskim obilježjima. Već na spomenutom Budimskom saboru traže da se rasprave vode samo

¹ Ivan Althan je najprije u Španjolskoj Karlu III., tada i španjolskom kralju, u jednom ratnom sukobu, spasio život, a kada je kraljeva ljubavnica markiza Anna Maria Pignatelly (1689. – 1755.) zanjela, oženio se njome kako bi se spriječio skandal. Markiza Pignatelly je u početku s mužem živjela u Čakovcu i dala je podići spomenik Nikoli Zrinskom VII. (1620. – 1664.) na mjestu njegove pogibije u Kuršanečkom lugu (približno dva kilometra jugoistočno od Varaždina). Spomenik se danas čuva u Muzeju grada Čakovca.

Prelazak Jelačićeve vojske preko dravskog mosta kod Varaždina u Međimurje

jedan Bog i jedan kralj, tako treba da bude samo jedna država, jedan narod i jedan jezik od Karpata do Adrie.«² Radi se, zapravo, o parafraziranoj izjavi turskog sultana Mehmeda II. Fatiha (1432. – 1481.) koji je na početku opsade Beograda 1456. navodno rekao: »Kao što ima samo jedan bog na nebu, tako neka bude samo jedan car na zemlji!«³

U to se vrijeme dogodila i jedna nesretna i nespretna akcija obilježena Jelačićevim zauzimanjem Međimurja.⁴

On je, istina, 11. rujna 1848., prešao s vojskom Dravu kod Varaždina i ušao u Čakovec, ali ga jednako tako brzo i napustio zauzet vojnim dužnostima na širem prostoru Austrijskog Carstva, a za sobom je ostavio neorganiziranu skupinu dobrovoljaca bez oružja, streljiva i stručnog časničkog kadra.

To zorno prikazuje Ljudevit Farkaš Vukotinović (1813. – 1893.) koji se u činu bojnika (majora) našao u Kotoribi: »Mi smo poslani ovamo kao u kakvu mesnicu u velikom selu bez dobro izvježbane čete, bez bajuneta i skoro bez municije. Mojih bijaše do 1175 ljudi, a imamo samo 100 pušaka i 400 do 500 kopalja.« Dalje spominje kako nigdje nije bilo puščanih naboja. Znali su ih izrađivati samo njegovi Moslavčani, pa ih je on potom dijelio drugim jedinicama.

To je iskoristio mađarski general Mór Perczel (1811. – 1899.) koji je sa svojim uvježbanim konjaništvom provalio preko Mure i potpuno razbio hrvatske dobrovoljce. Vukotinović se uspio povući skelom preko Drave kod Donje Dubrave. Teže je stradao general Juraj Bornemisza (1816. – 1862.) koji je imao preko dvjesto mrtvih i više desetaka utopljenih pri prelasku preko Drave.⁵ Hrvati su, doduše, ubrzo nakon toga, vratili Međimurje, ali borbe na granici nisu prestajale.

Budući da hrvatske čete nisu imale organiziranu opskrbu, morao ih je izdržavati narod, a sve je to ostavljalo, čemu lagati, mučan dojam. Dugo je živjela i podrugljiva usmena predaja o tome kako su mađarski husari natjerali Ljerce (Ilire, Hrvate) u Dravu.

Tako je trajalo do 1861. kada se hrvatske vlasti nisu mogle složiti oko toga tko je nadležan za donošenje odluke da Međimurje ostane dio Hrvatske pa su zamolile cara Franju Josipa (1830. – 1916.) za odgodu. Mađari, međutim, nisu čekali hrvatsku odluku. Već 12. siječnja 1861. javljaju Deakove novine »Pesti Naplo«⁶ da je Međimurje ponovo pripojeno Mađarskoj. S hrvatske je strane reagirao samo Ivan

na mađarskom jeziku, na kojem će biti pisan i zapisnik, i da se mađarski jezik uvede u sve urede i škole u Ugarskoj i Hrvatskoj. Hrvatski se poslanici uspijeva-ju tome oduprijeti, ali to ne vrijedi i za Međimurje.

Čitav će proces mađarizacije nešto usporiti napoleonski ratovi, no on ostaje trajan, a svoju kulminaciju doseže revolucionarne 1848. godine, kada Mađari, pod vodstvom Lajosa Kossutha (1802. – 1894.), traže detronizaciju Habsburgovaca i brisanje hrvatske državnosti pa istupaju pod parolom: »Kao što ima samo

² Kossuth je nakon propasti mađarske revolucije 1849. pobjegao u inozemstvo, da bi, na kraju, umro u Torinu u dubokoj starosti. Vidjeti u: Lajos Kossuth, Wikipedia https://hr.wikipedia.org/wiki/Lajos_Kossuth

³ Mehmed II. Fatih – Infobiro. www.idoconline.info/article/413765

⁴ Barun/grof Josip Jelačić Bužimski (Petrovaradin, 1081. – Zagreb, 1859.), austrijski general i od 1. lipnja 1848. do smrti hrvatsko-dalmatinsko-slavonski ban. Sudjelovao je u gušenju mađarske revolucije 1848. godine.

⁵ Rudolf Horvat, *Poviest Međimurja*. Napisao dr. Rudolf Horvat. Izdalo prosvjetno poviestno društvo »Hrvatski rodoljub«. Zagreb, 1944. Pri citiranju se koristimo ponovljenim izdanjem Matice hrvatske u Čakovcu 1993.. str. 255.

⁶ Rudolf Horvat, o. c., str. 266. Ferencz Deak (1803. – 1876.) pripada generaciji koja ima vodeću ulogu u tijeku Mađarske revolucije 1848. i 1849. i jedan je od najzaslužnijih u pripremanju Austro-ugarske nagodbe sklopljene 1867., i njezin je potpisnik. Bio je protiv pune neovisnosti Hrvatske. Wikipedia: povijest.hr/nadanašnji

Mažuranić (1814. – 1891.), ali bez uspjeha, pa je tako ostalo do 1918. godine (točnije do Trianonske konferencije 1920.). Sada je počela organizirana mađarizacija Međimurja, prvenstveno preko školstva.

Mađarski kulturni djelatnik József Eötvös (1813. – 1871.), od 1867. ministar bogoštovlja i prosvjete, donosi Zakon o nacionalnom školstvu po kojem osnovno obrazovanje postaje obvezatno u cijeloj zemlji, a po tome i u Međimurju. Naslijedio ga Ágoston Trefort (1817. – 1888.). On naređuje da se nastava i u međimurskim školama izvodi samo na mađarskom jeziku, a hrvatski učitelji moraju, da bi uopće mogli raditi u prosvjeti, dokazati da izvrsno govore mađarski.

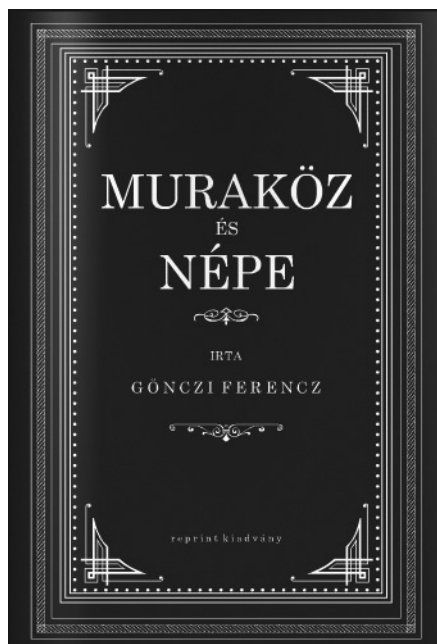
Društvene prilike u Međimurju potkraj 19. stoljeća

Društvene je i gospodarske prilike u Međimurju u osamdesetim i devedesetim godinama 19. stoljeća najpotpunije prikazao mađarski učitelj Ferencz Gönczi (1861. – 1948.) u po opsegu nevelikoj, ali po sadržaju sjajnoj, na mađarskom jeziku napisanoj, monografiji *Muraköz és népe* (*Međimurje i narod*) objavljenoj u Budimpešti 1895.⁷

Gönczijevo je prvo pravo učiteljsko mjesto bilo u Državnoj pučkoj školi u Kuršancu. S vremenom je propješačio cijelo Međimurje, od Štrigove do Legrada, da bi nakon toga, uz voštanicu ili, u najboljem slučaju, petrolejsku svjetiljku, u skromnoj sobici, opisao narodni život i običaje toga kraja, ilustrirajući svoj tekst vjernim crtežima što ih je sam izradio. S obzirom na literaturu koju navodi na početku knjige (na prvom mjestu spominje djelo *Natale solum...* Josipa Bedekovića)⁸, nameće se zaključak da je bio iznimno obaviješten i s puno dara za odabir bitnog.

Po uvjerenju je velikomađar i s tih pozicija piše svoje djelo. Najvećim arhaizmom, anakronizmom i političkim promašajem smatra činjenicu što je Međimurje, unatoč pripojenju Mađarskoj, ostalo pod Zagrebačkom biskupijom. Za njega je potpuna mađarizacija međimurskog stanovništva tek pitanje vremena, a svi se obrazovaniji ljudi u Međimurju već tada ističu gorljivim (mađarskim, o. p.) domoljubljem.

Povijest je sama osporila i izbrisala autorove nacionalističke zablude, ali su ostali njegovi realni opisi koji i danas predstavljaju dragocjene podatke o narodnom životu na jednom točno određenom prostoru. Pored zemljopisnih značajki kraja on donosi i bitnije momente iz povijesti, ne zaboravljajući ni Zrinske ni Althane ni Festetiće. Međi-

Koliko Mađari i danas drže do te monografije govori njezino bibliofilsko izdanje objavljeno u Budimpešti 2014.

dan/ferenc-deak-tvorac-austro-ugarske-10803.

⁷ Cijeli naslov djela glasi: *Muraköz és népe. Irta Gönczi Ferencz. Ára 2 forint. Minden jog fenntartva. Budapest. Boruthe könyvnyomdaja Moszar utca 8. SZ. 1895.* Danas čitateljima stoji na raspolaganju hrvatski prijevod tog djela iz pera Ladislava Antauera pod naslovom *Međimurje. Ljudi. Vjerovanja. Običaji*. Nakladnik je CHAK Čakovec 1995. Tisak TIZ Zrinski Čakovec. Prijevod je tiskan u povodu stote obljetnice prvog izdanja.

⁸ Nešto skraćeni naslov djela Josipa Bedekovića Komorskog (1688. – 1760.) glasi: *Natale solum magni ecclesiae doctoris sancti Hieronymi in rudibus Stridonis occultatum... Anno reparatae salutis. M.DCC.LII. Neostadii Austriæ. Ex Typographeo Mülleriano.*

Od prošle godine stoji čitateljima na raspolaganju cjeloviti prijevod tog djela iz pera profesora Marka Rašića, pod naslovom *Rodno mjesto velikoga crkvenog učitelja svetoga Jeronima skriveno pod ruševinama Štrigove...*, a nakladnici su HAZU, Ogranak Matice hrvatske iz Čakovca, Tkalčić – Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije, Družba »Braća Hrvatskoga Zmaja« i Zrinska garda Čakovec. Izvršni nakladnik je Izdavačka kuća »Meridijani« Samobor. Zagreb – Čakovec, 2017.

murje strogo dijeli na gornje i donje, pri čemu narod koji živi u donjem Međimurju ima niz duševnih prednosti u odnosu na onaj iz gornjeg.

Uz Kotoripčane spominje značajku da su poznati po svojoj veseloj i lakomislenoj naravi pa navodi stihove:

Kotoriba dugo selo
Svako dete je veselo.

Za Donji Vidovec, pak, kaže da je svoje ime dobio po vrlo staroj crkvi sv. Vida. To je prijatno i čisto selo, u kojem su međusobni odnosu najsređeniji u donjem Međimurju.

Donja Dubrava je veliko mjesto s brojnom inteligencijom (dakako mađarskom, o. p.). Ima čitalačku publiku. Tu žive braća Hirschler, u čitavoj županiji Zala poznati po domoljublju. Gönczi prvi iznosi tezu, koja nije bez osnova, da su stanovnici najistočnijeg dijela Međimurja bosanskog podrijetla.

Govoreći o Legradu, opisuje izradu noževa kakvi se vide na crtežu.

Taj je zanat imao dugu tradiciju jer ga spominje i Bedeković. Gönczi, međutim, kaže da trenutno u Legradu žive samo dva majstora koji izrađuju noževe. Obojica su vrlo siromašni. Obrt su uništile tvornice koje izrađuju mnogo jeftinije i trajnije noževe.

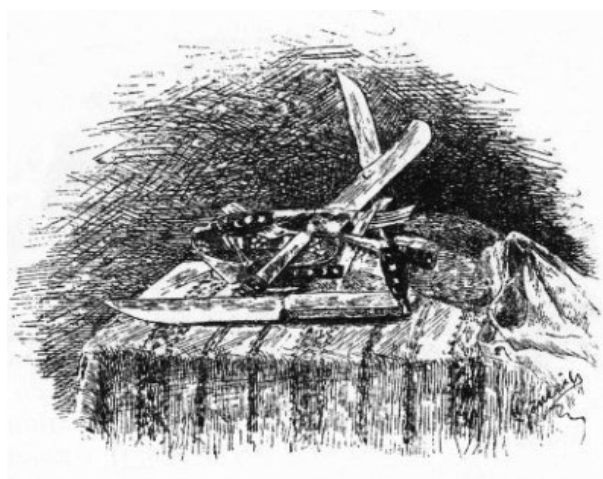
Prelog je, po njemu, poslije Čakovca, najveće međimursko trgovište s najdopadljivijim izgledom. Koliko je, međutim, ta dopadljivost stvarna, pokazat će njegov crtež.

Pri opisu narodnog života slika već postaje izrazito pesimistična.

Zanimljiv je podatak da je visina budućih regruta, pristiglih na novačenje, 165 centimetara, po čemu Gönczi zaključuje da su Međimurci visokog rasta. Taj je slučaj u selima neposredno uz Dravu puno nepovoljniji pa mnogi mladići rastom ne dostižu niti minimum (150 centimetara) potreban za vojnu službu.

Prehrana se sastoji isključivo od namirnica koje seljaci proizvode sami. To su juha, kukuruzna, hajdinska ili prosena kaša, kukuruzni valjušci, sirovo zelje i kravljí sir (meso se spominje samo kod bogatijih). Najlošije živi siromašan narod u briježnom dijelu. Tu nakon juhe kao glavno jelo služi krumpir, zelje ili grah, a kruh se sastoji od tri dijela krumpira i samo jednog dijela brašna.

Kod Međimuraca se, koji žive u ravničarskim dijelovima, po Göncziju, već u vanjštini primjećuje utjecaj mađarskog naroda. Kod stanovnika Čakovca i na prostoru između Čakovca i Varaždina sve su se pozitivne značajke, kao krotkost, jednostavnost i strpljenje, nažalost, potpuno izrodile. Kod mladeži se osjeća odvratna, gotovo uvredljiva drskost.

Glavna ulica u Prelogu (F. Gönczi)

Jedna je posebna nevolja zahvatila Međimurce. To je sklonost parničanju i stalnom međusobnom optuživanju. Niti radinost, a ni štedljivost nisu više one stare.

No kad su u pitanju njihova čuvstvenost i politička orijentacija, oni iz briježnog dijela s manje topli-
ne gledaju na svoju mađarsku domovinu, ljudi s čakovečkog područja u tom su pogledu ravnodušni, ali
su zato stanovnici donjeg Međimurja, iako ne govore mađarski, pravi primjer domoljublja. Oni ne samo
što su ponosni Međimurci nego su i ponosni Mađari. »Njihovo se domoljublje na najljepši način poka-
zalo u mađarskom oslobodilačkom ratu 1848./1849. godine, kada su se, iako suočeni sa svojom braćom
po krvi, borili za svetu slobodu svoje mađarske domovine.«⁹

Teško je reći jesu li Međimurci ispjevali stihove koji pokazuju njihovo mađarsko domoljublje ili ih
je izmislio Gönci sam, no sudeći po već spomenutoj usmenoj predaji, moglo je biti i jedno i drugo:

Kossuth Lajos sloboditelj
Međimurski odkupitelj.
Bog ga poživi!
Kossut pošle sve husare
Da ilirce vse zmesare.
Eljen a magyar!

Gönczi ostavlja vrlo detaljne opise običaja vezanih i uz crkvenu i uz kalendarsku godinu. Iz tih se
opisa saznaje da se u Donjoj Dubravi do 60-ih godina 19. stoljeća palila vuzmenka, no kada je to zabra-
nio jedan općinski bilježnik, običaj se potpuno dokinuo.

Međimurci su još u piščevo vrijeme praznovjerni, vjeruju u vještice, mole se pri izlasku mladog
mjeseca, pomrčina sunca im najavljuje potres, a pojava zvijezde repatice rat.

Detaljno su opisani i običaji uz tri osnovne životne odrednice: rođenje, vjenčanje i smrt.

Puno je tu svadbenih običaja koji su se davno izgubili, a isto tako i onih vezanih za smrt, pa je Gönci-
jevo djelo danas jedini pouzdan dokaz da su postojali, i to sve do njegova vremena.

Ako se, npr., dijete rodilo mrtvo, majka je morala za vrijeme opijela na lijes iz dojke istisnuti neko-
liko kapi mlijeka kao žrtvu.

Umru li imućniji muškarac ili žena, ukućani plate kantoru da napiše »spričavanje« u kojem se on u
ime pokojnika oprašta od rodbine prije polaska sprovoda iz pokojnikova dvorišta na groblje. Važniji je,
međutim, podatak da se u donjem Međimurju još devedesetih godina 19. stoljeća i naricalo za mrtvim.
Jedan od rodbine nariče za mrtvim do groba. Ako takvog nema, unajmi se žena koja je tome vješta.
Čuvanje mrtvaca do sprovoda je obvezatno i zove se verestovanje (mađarski *virrasztás* – noćno čuvanje
bolesnika ili mrtvaca).

Nakon pogreba su se održavale karmine, ali su zabranjene 1852., u vrijeme kad je Međimurje bilo
pod hrvatskom administracijom.

Narod živi od poljoprivrede, stočarstva, uz Dravu od ribolova i ispiranja zlata te od zanata bližih
kućnoj radinosti nego obrtima. To su kovački, tesarski, stolarski, krovopokrivački (pretežu krovovi od
slame), remenarski, bačvarski i lon-
čarski zanat, a uz to košaraštvo i izra-
da metli.

Najčešće korišteno posuđe u kućanstvu

Kako je izgledala unutrašnjost
sobe imućnijeg seljaka vrlo vjerno
pokazuje još jedan uspio crtež.

Više se predmeta izrađivalo kod
kuće, a pređenje je, s tkanjem, imalo
posebno značenje.

Kad je već spomenuto košaraštvo,
u ovaj se kontekst lijepo uklapa jedna

⁹ Gönczi, o. c., hrvatski prijevod iz 1995., str. 70.

pjesmica iz čitanke za međimurske državne pučke škole (*Népiskola olvasókönyv horvat (muraközi) ajkuaknak II. kötet*) objavljene 1883. godine (Čitanka u narodnim školama za učenike koji govore hrvatskim jezikom II. svezak). Ovdje se donose prve tri kitice.

Siromak sem, to bog i svēt vidi,
Nemam palač, ne stanujem v zidi,
Ali najdem v letu vu grmiči,
Počinek, stan; v zimi pak pri peči.

Vu opravi nemrem zebirati,
Po prostim se moram oblačiti.
Dvojo opravo imam: svakdešnju,
A za svetek pak jednu čistešu.

Počinek zvun svētku nemam nigdar,
Čelo leto sem na delu svigdar.
Čez leto kopam, kosim i orjem,
Čelo zimo pak košare pletem.

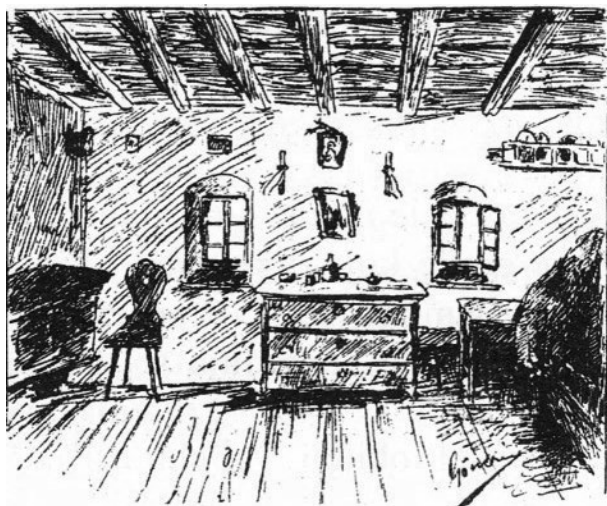
Str. 44.

Koliko god ta pjesmica bila sročena nespretno (ili prepjevana s mađarskog) i s namjerom da se prostor u čitanci popuni originalnim kajkavskim stihovima, ona na najneposredniji način svjedoči o imovinskom statusu siromašnijih, pa i srednjih slojeva Međimuraca potkraj 19. stoljeća.

Govoreći o međimurskom govoru i Gönczi jasno razlikuje gornje i donje područje, pri čemu je za gornje područje značajan jači utjecaj »štajerskih i mađarskih Venda«, a što se dalje ide prema istoku, sve završava u iskonskom međimurskom hrvatskom jeziku. A kakav je taj »iskonski hrvatski međimurski jezik« pisac pokazuje nizom mađarskih posuđenica, za koje ipak nije sigurno da su sve mađarskog podrijetla, npr.: cimbolaš (grčki *cymbalon*), buzdošan (opći balkanski turcizam *buzdoğan*), a sumnjivo je i podrijetlo imenica cipela (mađ. *czipő*) i cifra (mađ. – *czifra* – šara), ali su u ovom kontekstu odlično poslužile autoru da svoj iskaz i dokumentira.

Nakon opisa jezika, normalno, slijedi prikaz književnog stvaralaštva.

Budući da u autorovo vrijeme nije bilo pisanih knjiga međimurskog postanja, on će svu pažnju posvetiti usmenom stvaralaštvu pa najprije spominje prozne oblike u kojima prevladavaju mitološki

Takve su se sobe mogle vidjeti u donjem Međimurju sve do kraja pedesetih godina 20. stoljeća.

Ovo je prelja iz imućnije kuće jer se na polici iznad prozora vidi petrolejska svjetiljka. Inače se prelo kod uljanica.

likovi i čarobni predmeti: duša koja se vraća kući, vrag, vještice, sablasti, vile, patuljci, pozoj (zmaj, o. p.), čarobni prsten ili sablja, dakle motivi koji su svojstveni širem zemljopisnom prostoru. Uz Međimurje su više vezane kraće novele i anegdote, ali su one samo spomenute, jedino je detaljnije opisana predaja o pozaju i grabancijašu (črnoškolcu).

Vrlo je zanimljiv Gönczijev prikaz narodnih pjesama. On doslovce kaže: »Gdje se god ljeti čovjek nađe u Međimurju, prati ga pjesma. Pjevaju je pastiri na paši, seljaci u polju, radnici u vinogradu, zlatari na Dravi i stare bakice kod kuće.«¹⁰

On zna da za pjesmu najbolje prilike pružaju zajednički radovi pa i na crtežu prikazuje jedan prizor komušanja kukuruza koje se obično obavljalo navečer na gumnu ili ispred »škedenja«.

Kada su, međutim, bili u pitanju konkretni primjeri pjesama ili pripovijedaka, Gönczi je raspolagao s malo gotovih zapisa. Rukopisne pjesmarice koje su sadržavale i međimurske pjesme nije poznao, a tiskom ih je dotad bilo objavljeno vrlo malo.

Na tom se mjestu ponovo javlja pravi Gönczi kad kaže kako se novije međimurske usmene pjesme bitno razlikuju od starih. »U njima se osjeća mađarski utjecaj, a taj će utjecaj prije ili kasnije prekinuti izvornost međimurskih narodnih pjesama. Prave međimurske narodne pjesme potječu iz prve polovice ovog stoljeća. Danas zapravo i ne nastaju izvorne međimurske pjesme. Novije su pjesme krivotvorene mađarske pjesme, odnosno njihove više ili manje uspješne kopije. Među skupljenim međimurskim narodnim pjesmama koje su hrvatski skupljači sabrali šezdesetih godina, rijetko je koja izvorna.«¹¹

Gönczi ne spominje po naslovu izdanje *Pjesme* Ivana Kukuljevića (1816. – 1889.) iz 1847.¹², ali su dva zapisa u njegovu izboru uzeta iz te knjige.

On, međutim, dobro poznaje zbirku Franje Šavera Kuhača (1834. – 1911.) *Južno-slovjenske narodne popievke*. Tu je vrlo zanimljiv njegov komentar: »U velikoj četverotomnoj zbirci Franje Kuhača: „Južnoslovjanske narodne popievke“¹³ od četrnaest navedenih

Komušanje kukuruza (trebljatva), prava prilika za pjevanje pjesama i pričanje priča.

Tipičan primjer graditeljstva oko sredine 19. stoljeća. U pozadini je »škedenj«. Snimljeno u Donjoj Dubravi (foto Frančić)

¹⁰ Gönczi, o. c., hrvatski prijevod, 1995., str. 132.

¹¹ Gönczi, o. c., hrvatski prijevod, 1995., str. 134.

¹² Ivan Kukuljević je prije Gönczijeva vremena tiskom objavio svega sedam pjesama za koje izrijekom navodi da su iz »Međumurja«. Usporediti u: *Različita djela*. Knjiga četvrta. *Pjesme. Pjesme Ivana Kukuljevića Sakcinskoga. S dodatkom narodnih pjesamah puka hrvatskoga*. U Zagrebu, 1847.

¹³ Točan je naslov zbirke: *Južno-slovjenske narodne popievke*. Većim ih dielom po narodu sam sakupio, ukajdio, glasovirsku pratnju udesio, te izvorni im tekst pridodao Fr. Š. Kuhač. I. knjiga. 1. svezka. U Zagrebu 1878. Iz naslova se vidi da je I. knjiga tiskana 1878., II. je objavljena 1879., III. 1880. i IV. 1881. Kuhač u ta četiri sveska donosi dvadeset pjesama s oznakom da su međimurske. Možda u napjevima nekih pjesama ima blagog mađarskog odjeka, ali su tekstovi izrazito, da se ne kaže isključivo, hrvatski. Neki su od njih poetski

međimurskih pjesama, polovica njih pokazuje mađarsko podrijetlo. Drugačije nije ni moguće u takvim kulturnim prilikama. Narod u Međimurju nema svoje narodne inteligencije. Glazbi i pjesmi se u školi pridaje mala pozornost, crkva nema redovne oblike obrazovanja, a promet između četiri bliža etnografska područja (Hrvatska, Štajerska, Vendska i Mađarska) je slab. Zbog toga mađarska kultura – hvala budi Bogu – nezadrživo osvaja Međimurje.«¹⁴

Kratak će pregled njegovih zapisa pokazati da su oni najvećim dijelom nastali na širem južnoslavenskom govornom prostoru.

Već za prvi citat sam kaže da je uzet iz Kukuljevićeve knjige objavljene 1847. Tekst govori o suvremeniku kralja Matije Korvina (1443. – 1490.) Péteru Doczyju († nakon 1492.), slavnom vojskovođi, političaru i banu, kojega je narodna pjesma ipak predstavila samo kao neuslišanog ljubavnika i prvog pravog boema u slavenskim književnostima. Proputovala je iznimno velik zemljopisni prostor, od Bugarske do Slovenije, a da se sadržajno gotovo i nije mijenjala. Mijenjala su se samo imena bana i lijepe krčmarice. U Kukuljevića su to Lucipeter i Katica. Tako ih je zadržao i Gönczi:

Zrasla mi je vinska rozgva
Lepa zelena,
Na njoj zraslo slatko vince,
Lepo črleno.
Njega toči krčmarica
Lepa Katica,
Njega pije Tucipeter
Varadinski ban...

Kukuljević, Pjesme, 1847., atr227.

Gönczi, prijevod, 1995., str. 125.

Slijedi parafraza pjesme o ranjenom hajdučkom vođi koji naređuje družini kako da ga pokopa. Kod nas je to već varirana balada o ranjenom vojniku koji moli drugove da ga pokopaju.

Treći je primjer u stihove pretočena priča, na granici bajke, o gizdavom Pavlu koji ubije svoje žene. Zanimljivo je da niti jedan od brojnih tekstova ne spominje razlog takvog postupka. Gönczijev primjer najviše duguje Vrazovu zapisu *Tri čeri* iz Središća (danas Središće ob Dravi).¹⁵

Tu je, međutim, i dio jako varirane, inače vrlo uspjele pastorale za koju kaže da je »... vjerojatno plod nekog polupismenog crkvenog pjevača«. On nije znao da je tu pjesmu u cijelosti zapisao sto godina prije njega za ono vrijeme natprosječno obrazovan čovjek, školnik (učitelj i kantor) i bilježnik u trgovištu Kotoriba Juraj Lehpamer.¹⁶

Za putra i meda naj Filip skrbi,
Po sira i mleka naj Bartol drči.
Po cvrtje Barena, po platno Dorena:
To malomu, malomu Jezušo bo.

iznimno uspjeti, pa ih je kasnije preuzeo i Vinko Žganec (1890. – 1976.) za svoj veliki *Zbornik hrvatskih pučkih pobjevaka iz Međimurja* objavljen 1924. godine.

¹⁴ Gönczi, isto.

¹⁵ Stanko Vraz, *Narodne pjesni ilirske, koje se pjevaju po Štajerskoj, Koruškoj, Kranjskoj i zapadnoj strani Ugarske*. Skupio i na svjet izdao Stanko Vraz. Razdělak I. U Zagrebu 1839., str. 53.

¹⁶ Cijeli je naslov Lehpamerove zbirke: *Philomela sacra complectens Cantiones croaticas pro singulis per annum ocurentibus Festis colectas et conscriptas labore Georgii Lehpamer*. Anno Domini 1796. U prijevodu: *Sveti slavuj prilaže popevke horvatske za posebne blagdane u godini. Skupljeno i zapisano trudom Jurja Lehpamera*. Ljeta gospodnjega 1796. Lehpamer donosi četiri teksta pod naslovom *Pastorella* (tako su se obično naslovljavale pjesme o pastirima vezane uz Isusovo rođenje). Gönczijevi stihovi, dosta varirani, imaju veze s prvim Lehpamerovim zapisom.

Ti Jožef z barilom vu trsje šetuj,
Ti stari Lovrina ovčicu daruj!
Ti Ivan purana, Jelka da lana
To malomu, malomu Jezušo bo...

Gönczi ne bi bio vjeran sam sebi da nije naveo, osim već citiranih, još nekoliko stihova iz 1848., koje je najvjerojatnije ispjevao sam, a ne Međimurci:

Ili:
Bež'mo brate mi još bole,
Da nas magjar ne zakole!

Graničari cusravi,
Međimurci krpali.

Na pitanje jesu li Međimurci u jednoj pjesmi Lajosa Kossutha smjestili u Tursku ili je to učinio Gönczi, znanost nikad neće odgovoriti:

On se šeče v turske dvore,
Sobom zeo se husare;
S turskim carom v dvoru šeče,
Za nas tožne, zabit neče.¹⁷

Budući da u Međimurju duže nije bilo nikakve pisane književnosti, vladala je praznina. Hrvatske su knjige bile zabranjene, a da se koja i našla, recimo poneki molitvenik, narod je ne bi razumio. Isto je bilo i s mađarskim knjigama. Vrlo je malo Međimuraca toliko vladalo mađarskim jezikom da je moglo razumjeti ono što čita. Druženje je s knjigom u principu prestajalo nakon završene osnovne škole.

Tu je prazninu u osamdesetim i devedesetim godinama 19. stoljeća pokušao popuniti slovenski

renegat Jozsef Margitai (1854. – 1934.), od 1879. profesor u netom osnovanoj mađarskoj učiteljskoj školi u Čakovcu, a od 1890. i direktor te škole. On je najprije pokrenuo novine *Medjimurje* (*Muraköz*). Prvi je broj tiskan u Nagykanizsi 18. svibnja 1884., dijelom na jednom nakaradnom obliku međimurske kajkavštine, a dijelom na mađarskom književnom jeziku.

Iste je godine počeo izdavati i *Međimurski kalendar*, a uslijedile su čitanke za državne škole, katekizmi te, ovaj put vrijedan, mađarsko-hrvatski i hrvatsko-mađarski rječnik (*Rövid zsepszótár – Kratki džepni rječnik*), sve s namjerom da se stvori poseban međimurski knji-

Prvi broj lista Medjimurje (Muraköz). Zaglavlje i prvi dio uvodnog teksta.

ževni jezik koji će Međimurce potpuno udaljiti od hrvatskoga, tada već standardnog, jezika.¹⁸

¹⁷ Svi se citirani stihovi nalaze na stranicama 125. – 131. Gönczijeve knjige.

¹⁸ Margitai je rođen 1854. u Črenšovcima u Prekmurju kao Jožef Majhon. 1878. službeno mijenja prezime u József Margitai. 1879. počela je u Čakovcu s radom mađarska učiteljska škola – A magyar király állami tani-

Za mlade učitelje, koji izlaze i čakovečke pre-parandije, Gönczi kaže: »Učiteljstvu Međimurja, pogotovo onom mlađe generacije doista se nema što prigovoriti u pogledu revnosti, oduševljenja i mađarskog domoljublja.«¹⁹

Kao da je nastavio misli Ferencza Gönczija, Ivan N. Novak piše 1907. u svojoj brošurici *Istina o Međimurju*: »Međutim, dišući hegemonističkim duhom velike Mađarske, velike mađarske kulture i političke misije, međimurski učitelji potiskuju i svim sredstvima umrtvljuju sve što diše hrvatskim nacionalnim duhom. Međimurje nema svoje narodne učitelje koji bi radili na promociji hrvatske jezične kulture i koji bi ciljeve narodnog prosvjećivanja usmjeravali uzdizanju međimurske nacionalne kulture. Međimurski narod polako gubi svoj hrvatski identitet, jer mu se brani da govori svojim materinskim jezikom, da ima škole s hrvatskim nastavnim jezikom, knjige pisane hrvatskim jezikom, svoje knjižnice i čitaonice, svoja kulturna i druga društva. Polako nestaje sve ono čime bi se utjecalo na razvoj njegove nacionalne kulture i svijesti.« Međimurci su, po njemu, kulturno zaostao, konzervativan, prostodušan, religijski fanatičan i politički bezbojan narod.²⁰

Sve ipak nije bilo tako crno. Narod je i u takvim prilikama znao odgovoriti na svoj način i u pisanom obliku.

Upravo su zadnjih decenija 19. stoljeća nastale u Međimurju brojne, mahom lijepo ispisane i u kožu uvezane, rukopisne pjesmarice koje nisu čuvale samo narodni govor nego i narodni duh, a bile su i ostale nepremostiva brana totalnoj mađarizaciji Međimurja. Takve su se pjesmarice čitale, prelazile iz ruku u ruke, često mijenjale vlasnike, pa su se mnoge vjerojatno istrošile ili izgubile.

Zna se da je Vinko Žganec skupio više takvih rukopisa, no gdje se oni danas čuvaju, ako još postoje, nije poznato. Međutim, i ono što postoji, uvjerljivo svjedoči o vezama sa širim, ne samo kajkavskim, hrvatskim govornim prostorom.

Te su poetske zbirke pretežno duhovnog značaja jer se, zahvaljujući već spomenutoj činjenici da je Međimurje ostalo pod Zagrebačkom biskupijom, u crkvama slobodnije pjevalo na kajkavskom govoru. One ipak nisu vezane samo za dijelove mise, nego prate cijelu crkvenu godinu, a nude i druge zanimljive sadržaje.

Postoje i stariji rukopisi, koji nisu posebno utjecali na prilike u Međimurju, ali su potvrdili jedan kontinuirani, višestoljetni, život kajkavske narodne pjesme i na hrvatskom sjeverozapadu.²¹ Za ovaj su

Skromna naslovna stranica Novakova djela »Istina o Međimurju«

tóképzőintézet (Mađarski kraljevski državni zavod za obrazovanje učitelja) za koju je već pri osnutku utvrđeno da će se u njoj nastava od početka »i za svagda« održavati na mađarskom jeziku.

¹⁹ Gönczi, o. c., str. 165.

²⁰ Ivan N. Novak, *Istina o Međimurju*. Poučna knjižnica »Pokreta«. Dionička tiskara. Zagreb, 1907. Naš je citat uzet iz knjige Franke Bauk, *Povijest školstva i prosvjete u Međimurju*. Tiskarsko-izdavački zavod »ZRINSKI«, Čakovec, 1992., str. 91 – 92.

²¹ Đuro je Deželić (1838. – 1907.) u svoju vrlo opsežnu rukopisnu zbirku *Hrvatske narodne pjesme puka Štokavskoga i Kajkavskoga, sakupio I. St. Mirković I-nin* (to je jedan od Deželićevih pseudonima), pisanu dosljedno Gajevim pravopisom, uvrstio 17 kajkavskih pjesama »Magjarskih Hrvatah« i četiri pjesme iz Međimurja. Zbirka je bila dovršena 1858. i pripremljena za tisak 1859., ali do danas nije objavljena u cijelosti. Prvi je Vinko Žganec preuzeo iz tog rukopisa 61 pjesmu za svoju antologiju *Hrvatske narodne pjesme. Kajkavske*. Matica hrvatska, Zagreb, 1950., od čega je 41 uvrstio u prvi dio, a 16 kao varijante u *Bilješke*. Ti su zapisi uzeti sa

Kuća na zapadnom ulazu u Donju Dubravu sagrađena šezdesetih godina 19. stoljeća (snimljeno 1966.)

kontekst ipak bitne one koje su nastajale i nastale u kritičnim godinama na prijelazu 19. u 20. stoljeće, dosljedno pisane Gajevim pravopisom, na nepatvorenom međimurskom govoru. Dosad je široj kulturnoj javnosti predstavljeno pet (od šest) poetskih zbirki nastalih u naznačenom razdoblju u Donjem Vidovcu i jedna nastala u Prelogu.²²

Dvije je takve rukopisne pjesmarice sačuvao i akademik Dragutin Feletar, a obje su nastale trudom njegova djeda po ocu Matije Feletara.

Rukopisne pjesmarice Matije Feletara

O sastavljačima je rukopisnih pjesmarica s kraja 19. stoljeća ostalo malo podataka. U najboljem slučaju to su godina rođenja i smrti, zanimanje i godina nastanka pjesmarice. Ovom je prilikom, zahvaljujući Matijinu unuku, ta građa obilna i točna.

Matija Feletar, po svom osnovnom zanimanju poljoprivrednik, rodio se u Donjoj Dubravi 24. veljače 1866., a tu je i umro 23. travnja 1948. Potekao je, kako kaže unuk, iz relativno siromašne, ali ugledne donjodubravске obitelji. Zvali su ih i Sabolovi jer je netko od predaka vjerojatno bio krojač (mađarski *szabo*). U mladosti je živio u tipičnoj seljačkoj »hiži« (vidjeti fotografiju), postavljenoj na jak drveni okvir (temelj), a zidovi su bili od krupnijeg vrbova ili rakitova pletera, omazani s obje strane debljim slojem ilovače. Krov je bio od duge ražene slame, a činile su ga unaprijed pripremljene rukoveti ili šopice (po tome su se pokrivači slamnatih krovova i zvali šopari). Šopice su dijelovi debljeg snopa slame zvanog ritek. Sve su takve kuće imale i pod od nabijene gline (koji se mogao prebrisati mokrom krpom) te relativno malene prozore, da bi se uštedjelo na grijanju. Dominirale su tri prostorije: veća »prva hiža«, okrenuta prema cesti, manja »zadnja hiža«, s dvorišne strane, i u sredini kuhinja s ulazom na tavan, a čitavom se dužinom prema dvorištu, ali pod strehom, protezao uski trijem, tzv. ganjčec (njemački Gängchen).

Na početku i na kraju sljemena bio je zaboden mali drveni križ kao zaštita od vatre i groma. Otuda i uzrečica: »Saka hiža ima križa, a nekoja i križno drvo.« To bi u prijevodu značilo da nema kuće bez

šireg kajkavskog prostora. O pjesmama su mađarskih Hrvata pisali Mijo Lončarić u radu *Pomurske kajkavske pjesme iz 1858. Zapisao Đuro Deželić* – u: *Studia Slavica Savariensis*. Szombathely, 2003. i Zvonimir Bartolić u ediciji *Sjevernohrvatske teme*. Knjiga VIII. Studija i građa. *Pučko pjesništvo pomurskih Hrvata*. Matica hrvatska Čakovec, 2006. Opširan je prikaz čitave zbirke, s kompletnim popisom pjesama po naslovima i većim brojem citiranih primjera priopćio Ivan Zvonar u radu *Rukopisna zbirka »Hrvatske narodne pjesme puka Štokavskoga i Kajkavskoga«* Đure Deželića – časopis *Podravina*. Volumen 15, broj 29, str. 126. – 160. Nakladnik MERIDIJANI, Samobor, 2016.

²² O tome opširnije: Ivan Zvonar, *Pet donjovidovečkih rukopisnih pjesmarica s kraja 19. stoljeća* – u časopisu *Donjomeđimurski zbornik*. Volumen I., broj 1. Nakladnik MERIDIJANI, Samobor. Prelog, 2013., str. 120. – 143. Isto tako: Ivan Zvonar, *Tri rukopisne pjesmarice s Priloka*. Nakladnik Izdavačka kuća MERIDIJANI Samobor. Prelog, 2015. U knjizi su obrađene tri rukopisne zbirke. Najstarija je *Knisiczka Napitnicz i Popevkih skup szlosena po Ivanu Mlinarics Letta 1834a*. Nastala je u pretpreporodno doba i zadnja je do danas poznata kajkavska rukopisna pjesmarica pisana dosljedno starim mađarskim pravopisom. Druga je potekla iz pera Kattalene Beličs, a pisana je 1898. godine. Ta se zbirka vremenski uklapa u ovaj kontekst, a posebno je zanimljiva po tome što se stalno miješaju stari i Gajev pravopis. Treća je mnogo mlađa. Sastavila ju je sedamdesetih godina 20. stoljeća Jelena Horvat, kućanica rođena u Prelogu 1906. Zbirčica pokazuje kako su mnogi stariji Međimurci dugo nosili u svojoj svijesti brojne kajkavske duhovne pjesme iako se one već davno nisu pjevale ni u crkvi, a niti u drugim prilikama.

problema, a gdje su ti problemi posebno primjetni, tu je i »križno drevo« odnosno raspelo. Više nije bilo otvorenih ognjišta, nego se kuhalo u zidanom kaminu (kominu) otvorenom prema kuhinji u koji su se lonci stavljali pomoću duže motke s posebno izrađenim rašljama na jednom kraju. Bile su to »bruklje« (vjerojatno iskvareno od *burklje* – burkati). Rijetko je koja kuća imala pod istim krovom i manju ostavu ili klijet.

Feletarova se kuća nalazila u samom središtu mjesta (danas početak Ulice Rudija Šoštarića), a u neposrednoj je blizini bila i stara barokna crkva sa sunčanim satom (srušena 1912.). Matija se oko 1894. oženio poljoprivrednicom Marijom Varga (1876. – 1954.). Iz tog je braka u sljedećih petnaest godina poteklo šestero djece, među kojima i akademikov otac Rok, rođen 9. kolovoza 1904. godine.

Mladi je par dobro vodio gospodarstvo jer je raspolagao s oko pet jutara zemlje, a dio je prihoda dolazio i od vinograda (gorice), livade i šume na Legradskoj gori, što znači da su bili »dovlasničari«. Tako su 1920. uspjeli na istom mjestu sagraditi skromnu zidanu kuću.

Feletarovi su pripadali naprednijim seoskim obiteljima, a i djeca su bila dobri đaci. Tako je Rok izučio postolarski, a Nikola krojački zanat.

Kasnije su i sinovi bili vrlo aktivni u društvenom životu, posebno Nikola.

Matija je imao lijep rukopis pa je zapisivao pjesme, prvenstveno crkvenog zbora, u kojem je i sam pjevao, ali je motivsko-tematski raspon njegovih sačuvanih zapisa mnogo širi.

Svoju je ljubav prema pisanju najpotpunije pokazao pri sastavljanju dviju opsežnih rukopisnih pjesmarica koje je njegov unuk dobio od strica Nikole, pa su se tako sačuvale do danas.

Obje su zbirke nastale u zadnjem desetljeću 19. stoljeća, a u novije su vrijeme uvezane u jedan svezak, u platno, veličine 19,5 x 12,5 cm.

Rukopis je u njima lijep i lako čitljiv, a počeci su pjesama često označeni posebno izrađenim inicijalima. Korištena je tinta u dvije boje, crna za tekst, a crvena za naslove i dijelom za inicijale.

Kad su izašle ispod pera, obje su zbirke mogle izgledati vrlo efektno. Sto dvadeset je godina ipak ostavilo na njima određene tragove, ali ne takve da se ne bi mogli ukloniti.

Jezik je čisti donjomeđimurski (ovdje, točnije, donjodubravski) kajkavski govor, s tek ponekim štokavizmom, pa glatko može poslužiti za lingvističko proučavanje. Jedini bi problem ostali specifični donjodubravski naglasci u glagolskim oblicima, najčešće na pretposljednem slogu.

Djeca Mare i Matije Feletar snimljena 1917. Prvi slijeva je akademikov otac Rok, a treći stric Nikola (Nedostaje najstariji sin Stjepan) (Zbirka D. Feletara)

Jedna od rijetkih fotografija - razglednica stare donjodubavske crkve. Mađarski tekst u prijevodu znači »Pozdrav iz Donje Dubrave«. (Zbirka D. Feletara)

Nekadašnja Kolodvorska cesta (ulica) u Donjoj Dubravi (Snimljeno između dva rata) (Zbirka D. Feletara)

Iznimno uspio Gönczijev crtež glavnog trga u Donjoj Dubravi nastao u isto vrijeme kad su pisane i Feletarove pjesmarice. (F. Gönczi)

Martin (Márton) Hajnal (1882. ili 1883. – 1906.) sa sigurnošću utvrdio da su i *Molitvene knjižice* i *Sveti evangeliomi* djelo Nikole Krajačevića-Sartoriusa.²⁴

Sveti su *evangeliomi* samo tiskani Petretićevim troškom, a biskup ih je potpisao da lakše stignu do onih kojima su bili namijenjeni.

Teško je vjerovati da je Matija Feletar imao pri ruci bilo koju od tih knjiga, ali je upravo u Donjoj Dubravi nađen arak papira koji uspostavlja izravnu vezu s *Molitvenim knjižicama* i s velikim zbornikom latinskih i kajkavskih duhovnih pjesama s naslovom *Cithara octochorda*.

Molitvene knjižice, naime, sadržavaju najstariji (i najuspjeliji, o. p.) tiskom objavljen kajkavski pre-pjev latinske pjesme *Stabat mater dolorosa* (*Stashe mati kruto tužna*). Kako je zapisivač Mijo Megyimo-

Pravopis je dosljedan Gajev, s tim da zapisivač bilježi samo grafem č, a manji nedostatak čini i prečesto korištenje tzv. roगतog ě (jat), što je, svakako, odraz pisanja u kraju južno od Drave.

Ta zapisivačeva manira ipak nigdje ne mijenja značenje riječi.

Manja se kolebanja vide i pri pisanju imena *Maria* – *Marija*, a slično je i s glasom *e* ispred samoglasnog *r*: *smrt* i *smert*, *srđce* i *serdce*, *milosrdnosti* i *miloserdnosti*.

Česta upotreba glasa *lj* i tamo gdje mu po etimologiji nije mjesto tipična je značajka donjomeđimurskih govora: *posljuhni*, *pomiljuje*, *se veselji*.

Izvori Feletarovih zapisa

Bogatstvo građe i dužina pojedinih tekstova nužno nameće pitanje zapisivačevih izvora. Malo je vjerojatno da je imao na raspolaganju dopreporodne rukopisne zbirke pjesmarice jer su to bili unikati. Oni su povremeno mijenjali vlasnike, ali nisu bili dostupni širem čitateljstvu.

Pisanih je izvora također bilo vrlo malo. Najstariji su među njima *Molitvene knjižice* iz 1640.²³ i *Sveti evangeliomi* iz 1651. isusovca Nikole Krajačevića-Sartoriusa (1582. – 1653.)

Premda u naslovu stoji da je *Svete evangeliome* napisao zagrebački biskup Petar Petretić (1604. – 1667.), koji je, usput rečeno, pokopao Nikolu Zrinskog VII. (1620. – 1664.), mađarski je slavist

²³ Puni naslov *Molitvenih knjižica* glasi: *Molitvene Kyisicze Vszem Christusevem Věrnem Szlovenzkoga Jezika, priztoyne i haľnovite*. Z-dopuscenjem Górných, drugócs obilnéh pířzane i řtampane. Vu Posone na M. DC. XL. Leto. To znači da je postojalo i prvo izdanje, vjerojatno oz 1630., ali je izgubljeno.

²⁴ Martin Hajnal, *Nikolaus Krajačević – Peter Petretić (Ein Beitrag zur Geschichte der kajkroatischen Literatur)* – u časopisu: *Archiv für slavische Philologie*. Berlin, 1906., str. 315. – 321.

rec iz Donje Dubrave došao do prvih pet kitica te pjesme i zapisao ih 1869. godine, znanost vjerojatno nikada neće saznati.

Tekst je u odnosu na zapis u *Molitvenim knjižicama* ponešto variran, ali je očigledno da je predložak morao biti isti.

Evo Megyimorčeva zapisa:

Staše mati kruto tužna
polek križa ter žalostna
sinka svoga gledajuč.

Koje dušu svo nevolnu
Bogu krutu tak povoljnu
Meč žalosti prebol je.

Kad od tuge pogibala
na pol kakti vumirala
Mati sina božjega.

Gdo bi mogel plač zderžati
kak je sinka svoga mati
tako žuhko plakala.

Za človeka pregrešnoga
videč na križ raspetoga
sinka svoga dragoga.²⁵

Ista je ruka zapisala i tekst pjesme *Ljudstvo moje židovsko*, ali pod naslovom *Popevka korizmena*. Donosimo cijeli prijepis i kopiju drugog dijela rukopisa sa zapisivačevim potpisom.

Ludctvo moje židovsko izmed se drugi zebrano
i od otca mojega na službu pozvano.

Poveč vezda i valuj naj se ves svet čudi
kakvu daješ ti tužbu suprot bogu tvomu.

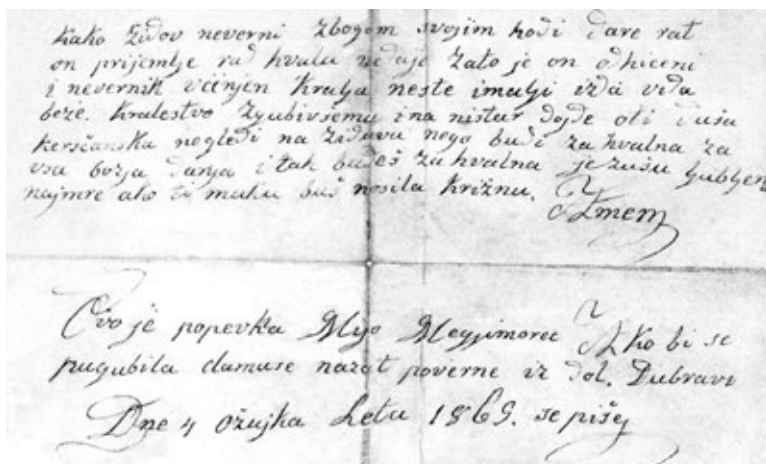
Speljal sem te iz vuži teški egiptomski
a ti mene kod kriva vežeš peljaš sužna.

Čes to morje čerleno išli jeste sigurno
vtopil se je faraon i ljudctvo njegovo.

A ti mene čez morje tiraš muke smerti
tvoje hočeš vtopiti v mojeg tela kervi.

Četerdeset celi let vu puščine hranu
daval sem ti obilno to anglsko mano.

²⁵ Poslije *Molitvenih knjižica* donosi podudaran tekst te pjesme i *Pavliski zbornik*, 1644., str. 121v – 122r. Međimorčev, pak, doslovan zapis tih pet strofa sadržava dvadeset pet godina kasnije tiskana knjiga »Čtejenja i evangeliumi«. Vu Zagrebu 1894., str. 557. – 559. Tek neznatno variran tekst s onim u Čtejenjima... donosi i Žganec u svom »Zborniku« iz 1925., br. 154/I. str. 91. prema zapisu iz Male Subotice. Oba zapisa imaju po 22 tercine. To znači da se pjesma prenosila i u tom obliku.

Dio Međimorčeva rukopisa s druge stranice koji je, za usporedbu, također transliteriran u nastavku.

Vaše teške žeđe odprel sem ti zdence
da s pečine te tvrde hladna voda teče.

Zegnal jesem pred vami vnogi narod jaki
i njihovo blago vam je v ruke dano.

I prejake varaše orsage bogate
zemlju z mljekom tekuću dal sem momu ljudstvu.

Tebe moje proklete včinil jesem dosti
moje kervi prelejal hoteli ste piti.

Sam sem došel iz neba da čuvam človeka
i da njega zapeljam vu raj otca moga.

Čuda vnoga vučinl pri tebe živuče
da veselih turovne i zbuđuval mertve.

A ti vezda za vse to hodiš z menom (tako)
da me na križ raspinješ i z octom napajaš.

Ovdi vezda premisli človek vsakoteri
kako židov neverni z bogom svojim hodi.

Dare rad on prijemlje rad hvalu ne daje
zato je on odhičeni i nevernik včinjen.

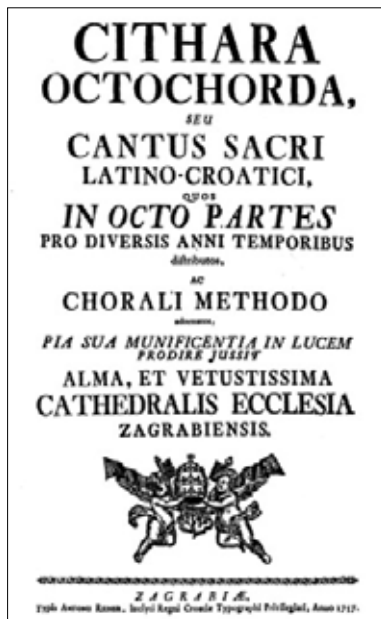
Kralja neste imelji iz Davida loze
kraljestvo zgubivšemu i na ništar dojde.

O ti duša kerščanska ne gleđi na židova
nego budi zahvalna Jezušu ljubljena.

(I tak budeš prietna, Jezušu ljubljena)
naimre ako ti muku buš nosila križnu. Amen.

Naslovna stranica trećeg izdanja
»Cithare octochorde« tiskane u
Zagrebu 1757. godine

Naslovna stranica Krajačevićevih
»Svetih evangelioma« tiskanih u Gracu
1651.

zbirke pokazuju izravnu vezu. Nešto je starija od njih *Hrana nebeska*... isusovca Jurja Muliha tiskana u Koprivnici 1892.²⁷

Druga su Čtejenja i evangeliumi... kanonika Ignaca Kristijanovića tiskana u Zagrebu 1894.²⁸ Prva su izdanja tih knjiga mnogo starija i pisana su starim pravopisom.

Jedan, pak, zapis Matije Feletara upućuje na Krajačevićeve *Svete evangeliome* iz 1651. Radi se o *Pesmi od 10 zapovedi Božji*, otisnutoj na stranicama 220. – 225.

Sadržajno podudaran tekst donosi i *Cithara octochorda* iz 1757.²⁶ na stranicama 249. – 251.

Očigledno je, dakle, da su morale postojati i pisane karike u lancu koji je spajao višestoljetna književna razdoblja. Čudno je stoga da je Žganec, i to u Podturnu, uspio zapisati samo prvi distih te pjesme. (*Zbornik* iz 1925., br. 142, str. 84.)

Matija je Feletar, najvjerojatnije ipak, mogao imati na raspolaganju i dvije tiskane knjige s kojima njegove

²⁶ »*Cithara octochorda*« je sjajno uređen zbornik latinskih i kajkavskih duhovnih pjesma. Prvo i drugo izdanje tiskana su u Beču 1701. i 1723., a treće u Zagrebu 1757. Pretpostavlja se da je prvo i drugo izdanje uredio kanonik Toma Kovačević (1664. – 1724.), a treće Mihalj Šilobod-Bolšić (1724. – 1787.). Zbornik je umnogome pridonio ujedinjavanju crkvenog pjevanja, ali nije zaustavio nastanak novih, vrlo lijepo pisanih, rukopisnih pjesmarica. Naš je citat uspoređen s tekstem *Sequentibus Cantilenis applica notam Petris Sepientia fol. 138. aut Notam, vide Credo fol. 133.* iz trećeg izdanja, str. 140. – 141. Razlika je samo u tome što je u rukopisu ispušten pretposljednji stih. U rukopisnoj je zbirci *Philomela sacra* iz 1796., str. 39. – 40. tekst nešto kraći, ali se zapisani dio potpuno podudara s našim citatom.

²⁷ Isusovac, pisac, glazbenik, misionar i pučki prosvjetitelj Juraj Muliš rođen je u Hrašću Turopoljskom 1694., a umro u Zagrebu 1754. Njegova su glavna djela *Posel* (poslanik, glasnik o. p.) *apostolski*, tiskan 1742. i *Hrana nebeska*, koje je prvo izdanje objavljeno 1748. Puni naslov jednog od posmrtnih izdanja tog djela glasi: *Hrana nebezka vu pobosneh molitvah y lyublenom nagovarjanyu na szvetozt sivlenya poztavljena, vszem kerschanzkem putnikom vu nebezku domovinu putujuchem szerdchenu preporuchena, y szlosena, z-trudom, y zkerbjum Juraja Muliš, Tovarustva negda Jesussevoga massnika, missionariussa apostolzkoga. Z-Dopuschenyem poglavarov. Vu Zagrebu, Stampane po Ivanu Thomaffu Plem. od Trattnerov, Czeř. Kraly. Apořt. Szvetl. Stamparu, 1779. S Feletarovim se zapisima podudara devet tekstova.*

²⁸ Ignac Kristijanović (Zagreb, 1796. – 1884.), nećak slavnog stenjevečkog župnika, književnika i izdavača Tomaša Mikloušića (1767. – 1833.), jedno vrijeme župnik u Kapeli nedaleko od Bjelovara (to je najplodnije razdoblje njegove književne i izdavačke djelatnosti), najuporniji je borac za kajkavski jezik. Zdušno se borio za stari pravopis, ali je 1847. spoznao da je njegova bitka izgubljena pa je dalje i kajkavske knjige objavljivao koristeći novi pravopis. Za boravka je u Kapeli 1834. počeo izdavati kalendar *Danicza zagrebečka*, ili *Dnevnik za prozto leto 1834.* koji je izlazio do 1850., pa se, s time u skladu, mijenjala i godina u naslovu. Tiskan je u Zagrebu. Preko četrdeset je godina uređivao i povremeno izdavao knjigu (neku vrstu proširenog molitvenika) *Čtejenja y Evangeliumi na vsze nedelye y szvêtkę czeloga lęta za potrebuwanyę szlavne Biskupie zagrebeckhe*... Vu Zagrebu, Pritizkana vu Ferencza Suppan Szlovarniczi, 1831. Čtejenja... su prestala izlaziti 1874., ali je zagrebački nakladnik i knjižar V. Kohanek već 1894. izdao drugo ponovljeno izdanje tog djela kojim se ovom prilikom služimo i mi. Feletar ima osam podudarnih zapisa iz te knjige.

Danas je gotovo nemoguće sa sigurnošću utvrditi o kojim se po redu izdajima radi u našim primjerima. Bitno je, međutim, to da su sadržajne razlike minimalne, ukoliko ih uopće i ima.

Već je rečeno da dužina pojedinih tekstova u Feletarovim pjesmaricama, a isto tako i u poetskim zbirkama nastalim istovremeno u Donjem Vidovcu, jasno pokazuje kako oni nisu mogli biti rezultat samo usmenog prenošenja. Bili su zapisivani i ranije, ali su danas zagubljeni ili čak uništeni. Možda koja sretna okolnost otkrije još poneki takav rukopis.

Prva zbirka

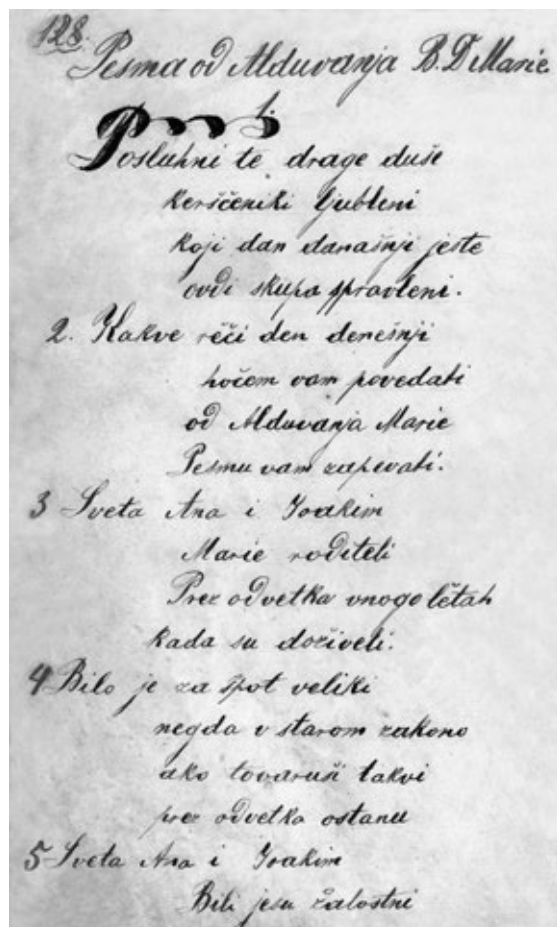
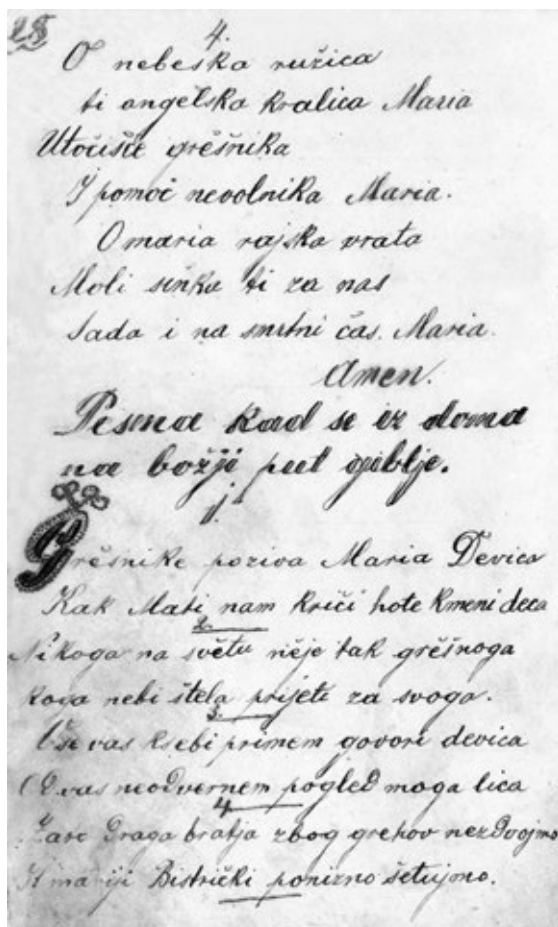
Prva je Feletarova zbirka opsežnija, ima sto devedeset stranica i sadržava sedamdeset osam pjesama. Sadržajno jako korespondira s pjesmaricama sačuvanim u Donjem Vidovcu, a postojeće su varijacije mogle nastati pri prepisivanju ili u prilikama kada su sastavljači zbirki zapisivali tekstove kako su se u njihovom mjestu i u njihovo vrijeme pjevali. Velika je šteta što niti jedna od ovdje spominjanih rukopisnih pjesmarica ne donosi i notne zapise.

Relativno se malo tih zapisa nalazi u Žgančevu *Zborniku* iz 1925. godine (svega petnaest), a sama je knjiga već tada mogla biti mnogo bogatija.

Neoprostivo je što nikad nije objavljeno i njezino drugo, dopunjeno izdanje.²⁹

U Feletarovo pjesmarici ima tekstova kakvih u donjovidovečkim zbirkama nema, a mnogi od njih ni do danas nisu objavljeni tiskom. Oni će se možda i sačuvati, ali su napjevi davno zaboravljeni (izuzev kod *romarskih* pjesama).

²⁹ *Zbornik jugoslovenskih pučkih popijevaka*. I. Knjiga. Dr. Vinko Žganec: *Hrvatske pučke popijevke iz Međumurja*. II. Svezak (Crkvene). Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. U Zagrebu 1925. Danas stoji čitateljima na raspolaganju pretisak i svjetovnih (iz 1924.) i crkvenih (iz 1925.) pjesama u jednom svesku u izdanju Ogranka Matice hrvatske iz Čakovca. Tisak ZRINSKI d.d., Čakovec, 2015. Pretisci su bez dopuna.

Dvije stranice iz Prve rukopisne pjesmarice Matije Feletara

Iako pjesme u rukopisu nisu zapisivane po nekom unaprijed zadanom redu, pažljivom se analizom sadržaja lako mogu odrediti četiri motivsko-tematske cjeline. To su:

- pjesme marijanske
- pjesme romarske
- pjesme korizmene
- pjesme svetačke (hagiografske).

A) Pjesme marijanske

U Međimurju postoji od davnine kult Blažene Djevice Marije, vjerojatno kao posljedica protureformatorske reakcije na protestantsko negiranje bezgriješnog začeca i Marije kao božanstva (jer je ona i po Bibliji tjelesno biće).

Postoji usmena predaja (ali samo predaja, o. p.), koju spominje i Josip Bedeković Komorski u već citiranom djelu *Natale solum...*, o drvenom Marijinom kipu koji je Drava donijela pod mjesto Oltarec (danas Sveta Marija), a mještani su ga uzeli i postavili u kapelicu, da bi ga protestanti kasnije oskvrnuli.

Bilo kako bilo, danas Katolički kalendar sadržava dvadeset nadnevaka posvećenih Mariji, a od toga se najmanje četrnaest, makar samo u obiteljima (ako imaju *godovnicu*), obilježava i u Međimurju.³⁰

³⁰ Ovdje se navode samo blagdani kojima se u Međimurju posvećuje više pažnje: Marija Svjećnica, Marija Sadovenica – Blagovijest, Uzašašće Gospino – Spasovo (svibanjske pobožnosti), Bezgrešno srce Marijino, Majka Božja Bistrička, Gospa Karmelska i Škapularska, Velika Gospa – Uznesenje Blažene Djevice Marije,

Nije stoga čudno što i citirana zbirka sadržava najviše upravo takvih pjesama, ukupno četrdeset i dvije. Mnoge su od njih vezane uz točno određeni dan u godini. Tako će biti i citirane u drugom dijelu ovog rada (s oznakom rednog broja i stranice u rukopisu).

Više se uspjelih pjesama pjevalo uz Dan Blažene Djevice Marije – Kraljice, slijedi Marija Posrednica i Pomoćnica, zatim pjesme o Marijinu imenu i bezgrešnom začecu, o srcu Marijinu, uza svibanjske pobožnosti i uz blagdan Uzašašća (Spasovo). Neke su od tih pjesama kraće, a neke duže, ali sve odišu iskrenošću i čvrstom vjerom, a to su bile osnovne značajke međimurskih ljudi, ipak ne samo na prijelazu dvaju stoljeća (kako kaže Ivan N. Novak), nego i u jednom dugom vemenskom razdoblju. Dakako da je bilo i pjesama o Mariji koje su se pjevale kroz čitavu godinu.

Nije rijedak slučaj da se Marija u pjesmama spominje i kao kraljica Hrvata.

drava budi neba i zemlje Kralica
Horvatska patrona Maria Devica...

Ili:

O Maria vsega Keršćanstva ti si obramba
I orsagu ti Horvatskomu Jesi ufanje.

B) Pjesme romarske

Jednu posebnu, dosta obilnu, podskupinu pjesama o Mariji čine tzv. romarske pjesme koje su se pjevale za hodočašća u Mariju Bistricu.³¹ Takvih je u ovoj pjesmarici petnaest. I premda u zbirci nisu poredane tematski, lako se mogu izdvojiti četiri skupine:

- pjesme kad se krene od kuće i na putu u Mariju Bistricu
- pjesme za boravka u Mariji Bistrici
- pjesme na povratku iz Marije Bistrice
- pjesme kad se stigne kući, koje ujedno označavaju i završetak hodočašća.

Prvi je Ivan Kukuljević u citiranoj zbirci (*Bilješka 12*) izdvojio manju grupu pjesama koje je naslovio kao »romarske« i već je uz prvu (iz Zbelave kod Varaždina) pokušao objasniti njihov naziv pa kaže: »Romarske pjesme zovu se po hrvatskoj i gornjoilirskih stranah one pjesme, koje se pjevaju na svetom putu u Bistricu. Ne znam od kuda je to ime R o m a r (Pilger), ako nije od Rima kamo su negda stari naši putovali.« Kukuljevićevo je objašnjenje točno, no ipak valja napomenuti da je naziv r o m a r u Međimurju ostao vezan isključivo za putnika u Mariju Bistricu, premda se hodočastilo i u druga svetišta (npr. na Veliku Gospu u Svetu Mariju).³²

Donjomeđimurci, a to znači i Donjodubravčani, redovito su putovali u Mariju Bistricu nakon žetve, točnije na početku kolovoza.

To je bio izniman događaj i za mnoge, posebno ženski dio stanovništva, možda i jedini dodir s hrvatskim krajem južno od Drave. Svi su se budući romari morali prethodno prijaviti kod vođe puta. Put je u odlasku i povratku trajao šest dana, a nosila se suha hrana. Usput se i voda plaćala.

Ako se našao pobožan mještani koji je romarima stavio na raspolaganje zaprežna kola, kočare su se s hranom vozile, ako takvog nije bilo, sve se nosilo.

Rođenje Marijino ili Mala Gospa, Blažena Djevica Marija od krunice, Prikazanje Blažene Djevice Marije – Gospa od zdravlja, Bezgrešno začecje Blažebne Djevice Marije, Gospa Loretska.

³¹ Svetište je Majke Božje Bistričke, s kratkom poviješću čudotvornog kipa i čuda što su se dogodila na njezin zagovor vrlo lijepo opisao Petar Berke (1733. – 1798.) u knjižici *Kinč osebujni slavnoga Orsaga Horvatskoga*. To jest: Čudnovita pripečenja i osebujne Milošče kotere pri čudnovitom kipu Marije Bistričke. Više vre let se skazuju, s kratkum od kipa ovoga hištorijum, i hasnovitem navukom, pobožnem putnikom marijanskem Na vekše njihovo razveseljenje, po nevrednom negda mesta ovoga kapelanu Petru Berke Na pervo postavlene. Graecii, typis Haeredum Widmanstadii 1775. Sam naslov precizno upućuje na sadržaj knjižice. Danas stoji na raspolaganju čitateljima novo izdanje u dvije knjige. Prva predstavlja pretisak, a druga transkripcije tekstova i širi pogovor iz pera priređivača Alojza Jembriha. Izdavač: Nacionalno svetište Majke Božje Bistričke. Marija Bistrica, 1995.

³² I. Kukuljević, o. c., str. 243.

Svaki onaj hodočasnik koji je prvi put putovao u Mariju Bistricu morao si je još kod kuće naći kuma ili kumu. To se kumstvo jednako poštovalo kao i krsno.

Donjodubravčani bi skelom prešli preko Drave (Donjovidovčani, pak, čamcem pod mjesto Selnicu), a tada bi se put nastavio puteljcima i stazama poznatim samo vođi puta, do Varaždinskih Toplica. Tu bi romari prenoćili, da bi drugi dan, preko Vinskog vrha (Međimurci su ga zvali Vinska rozgvisa), gdje bi se kraće odmorili, u procesiji, s pjevanjem, stigli u Mariju Bistricu.

Pošto bi procesija došla u crkvu pred glavni oltar, uslijedila bi kraća molitva, a romari bi na oltar stavili list zelene paprati. Po dolasku na stan, koji su već našli stariji putnici što su vlakom stigli dan prije u Mariju Bistricu, uslijedio bi duži odmor i spavanje. Spavalo se po sjenicama, po tavanima, u štalama, na slami, bilo je glavno da bude krov nad glavom. Nije bilo nikakve udobnosti, ali su zato i cijene bile niske.

Prvi je dan boravka u Mariji Bistrici (na Bistri) iskorisćen da se odsluša misa, da se obvezatno obave ispovijed i pričest te križni put na obližnje brdašce koje i danas zovu Kalvarija.

Drugi se dan išlo u procesiji do kapelice sv. Duha (nešto južnije od Marije Bistrice), gdje bi se izmolila krunica i otpjevale litanije, a ostalo bi vrijeme romari iskoristili za osobno izvršavanje zagovora i

Oltar s čudotvornim kipom Marije Bistričke u bistričkoj crkvi

Pogled na Kalvariju u Mariji Bistrici
Označen je križni put sa svih četrnaest postaja.

Iz takvih se kuća u Donjoj Dubravi u vrijeme kad je nastajala ova zbirka odlazilo u pohode Majci Božjoj Bistričkoj (na Bistru.). Snimljeno 1966. godine.

razgledavanje slika na unutrašnjoj strani ogradnog zida koje predstavljaju čuda što su se dogodila na zagovor Majci Božjoj Bistričkoj.

Peti dan se odslušala rana misa, a zatim bi se krenulo kući na isti način kao i pri dolasku u Mariju Bistricu. Naravno, na prolazu kroz samo mjesto u procesiji, s pjevanjem.

U predvečerje šestoga dana romari bi stigli na ulaz u selo. Tu bi ih dočekali ukućani i župnik, a potom bi svi zajedno, u procesiji, otišli u crkvu, gdje je odslužena večernica. Time bi sveti put bio završen, ali su se stečeni dojmovi još dugo prepričavali, do iduće godine.

Dovoljno je da se pročitaju tekstovi romarskih pjesama iz Feletarove pjesmarice pa da se dobije zorna slika o nekadašnjem hodočašću romara u Mariji Bistrici.³³

Vrlo je dojmljiv početak pjesme koja govori o odlasku iz Bisrice i napuštanju Marijina kipa:

Spravlajte se skupa Marianska bratja
k domovini svoji saki se povraća

2.

Svetek je sprevodjen tak je došlo vrēme
da moramo domom pojti v božje ime

C) Pjesme korizmene

Korizma ili četrdesetnica (quadragesima) je dio liturgijske godine u kojem se kršćani pripremaju za blagdan Uskrsa. Traje od Pepelnice do Velikog četvrtka, nakon kojega počinje Vazmeno trodnevlje.

Zanimljivo je da je najviše korizmenih pjesama vezano uz tzv. Veliki tjedan, a posebno za Vazmeno trodnevlje.

U središtu su pažnje prizori muke Kristove, opisi križnog drva i puta te Marijini plačevi.

Zbirka sadržava četrnaest takvih tekstova od kojih se neki, u više ili manje variranom obliku, mogu naći i u drugim (posebno donjovidovskim) pjesmaricama.

Dva zapisa ipak zaslužuju posebnu pažnju.

Jedan je od njih naslovljen kao *Pesma na v. petek*. Radi se o dugoj, formalno vrlo korektno sročenoj, pjesmi od osamnaest kvartina koja počinje stihovima:

Muka Boga gospodina
Kristuša Božjega sina
koja je tak popisana
svemu svētu na glas dana.
Jezuš je na vrtu molil
z kervavim potom se potil
zatim Judaš z vojskom dojde
za izdat gospona kušne.
Hahari ga pgrabili
vučenike ostavili
svezanoga odpeljali
vu dvor Kajfe ga predali.
Ah ono noć je preterpel
vnoge špote pluske prijel
v jutro su ga odpeljali
Pilatušu v ruke dali.

³³ Vrlo je lijepu zbirčicu romarskih pjesama sa šireg kajkavskog jezičnog prostora priredio i izdao Krešimir Mlač (1913. – 1988.) pod naslovom *Putnik Marijanski. Hrvatske narodne pjesme bistričkih romara*. Izdaje Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda. Zagreb, 1971. Knjižica sadržava i više tekstova (bez nota) iz Međimurja, ali su Feletarovi zapisi korektniji i mjestimice potpuniji. U zbirku su uvrštene i neke pjesme koje tu po sadržaju ne pripadaju.

O gde jesi mila mati
hodi sina poiskati
v haharove dospel ruke
i odpeljan je na muke.

Onda dojde Božja mati
začne plačuč spitavati
Sina moga su popali
ne znam kam su ga 'dpeljali.

Slijedi detaljan opis Isusovih muka i Marijina susreta s izmučenim sinom kojega gleda, ali mu ne može pomoći. Iako je podloga neosporno biblijska, tekst nosi mnogo autorskih elemenata svog tvorca. Završava stihovima:

Jezuš Mater kad zagleda
milo nju Janušu preda
ovo ti je mati tvoja
dragi Januš ljubav moja.

Za tēm vumrel kak ovčica
najpravičneši za krivca
s križa doli njega vzeli
vu grob novi vrēdno deli.

Plače Mati sinka svoga
v grobo videča mertvoga
ne more se povedati
niti s perom ispisati.

Kaj je Marija terpěla
dok je na svētu živela
misleč na muke Jezuš
spomeni se grešna duša.

Ovo večkrat premišljavaj
i vu sercu obderžavaj
mater čemo milovati
Muke sina žalovati.

Amen.

(Br. 72, str. 164. – 167.)

U pjesama je iz zbirke ispisan cijeli tekst.

To je vrlo uspio, dosad neobjavljen, Marijin plač (planctusu) u kojem je na originalan način opisana majčina žalost za nesretnim sinom. Sam sadržaj izlazi iz biblijskih okvira, a majčina tuga dobiva sve ovozemaljske značajke.

Prva se dva stiha poklapaju sa znamenitim »Marijinim plačem« Andrije Knezajića iz 1626. i njegovom nešto skraćenom verzijom u »Drnjanskoj« ili »Ščrbačićevoj pjesmarici« iz 1687.

Drugi tekst ima dužu, zanimljivu i ponešto zagonetnu povijest.

Dugo se mislilo da je književna djelatnost Ane Katarine Frankopan Zrinski (Bosiljevo, 1625. – Graz, 1673.), nesretne supruge isto tako nesretnog Petra Zrinskog (1621. – 1671.), svedena na izdavanje

molitvenika *Putni tovaruš...*, tiskanog u Veneciji 1661., i na uvodnu pjesmu u njemu *Vsakomu onomu kî štal bude ove knjižice*.

Naša je kulturna javnost tek u lipnju 1992. saznala da je iza Katarine ostala i opsežna zbirka pjesama koje su gotovo kaligrafskim rukopisom prepisane u jednu bilježnicu.³⁴

Kad je grofica 15. srpnja 1970. pod vojnom pratnjom dovedena u Graz, ona je uspjela zbirku ponijeti sa sobom. Ta se mogućnost izvodi iz činjenice što su u svezak upisane i neke pjesme nastale nakon wienereustadske katastrofe.

Kako je ta bilježnica kasnije dospjela u ruke grofici Barbari Sidoniji Peranski od Perne (umrla 27. ožujka 1713.)³⁵, znanost nikad neće saznati. Najvjerojatnije je da je već prije postojala neka prijateljska veza s Katarinom. Grofica Peranski ne samo da tu zbirku, u vrijeme kada se nijekala svaka veza sa Zrinskima, nije uništila, nego je sa svojim mužem Ferencom Delišimunovićem i svekrom Jankom Jelačićem pjesmama ispunila i drugi dio sveska.³⁶ Kako su i ona i muž umrli bez potomaka, Barbara je oporukom, napisanom na kajkavskom jeziku, najveći dio svoje imovine poklonila Pavlinskom samostanu u Sveticama. Tako je u samostan mogla doći i Katarinina zbirka, kako je to na unutrašnjem listu bosanskom ćirilicom (bosančicom) zapisao njezin kasniji vlasnik pavlin Pavao Jurjević.³⁷

Za ovaj je kontekst ipak najbitnije da je dvije pjesme u tu zbirku upisao i barun Baltazar Patačić (1663. – 1719.), najvjerojatnije 1710. Prva, s naslovom *Pisanica ili muke Kristuševe premišljavanje*, donosi opis Kristove muke na križu, a druga, *Pravično za grehe pokajanje (Del drugi)*, ima oblik molitve nadahnute sadržajem prvog teksta. Oba su zapisa poetski iznimno uspjela.

To je ujedno dokaz da su je još u vrijeme grofice Peranski vidjeli i drugi uglednici. Kasnije je ona promijenila više vlasnika koji su u njoj ostavili i nepoetske zapise.

Pokušali smo usporedo donijeti dio Patačićeva zapisa i tekst kako ga je zapisao Matija Feletar.

Pisanica ili muke Kristuševe Premišljavanje

*Simo Serce oči simo
Grešni človek sim šetuj
Ah ky god ideš mimo
Vsega posla se mentuj,*

1.

Simo serce oči simo
Grešni človek sim šetuj.
ako ideš kam god mimo
Vsega posla se mentuj.

³⁴ O tome je opširniji prikaz napisao Dragutin Feletar i objavio ga u *Varaždinskim vijestima* od 10. VI. 1992. pod naslovom *Veliko otkriće hrvatske književne povijesti. »Libar od szpominka« Katarine Zrinske*. Radi se zaista o lirskom dnevniku jedne iznimno osjetljive duše koji se vremenski može ograničiti godinama 1660. i 1672. Naziv *Libar od spominka* potječe od »lutajućeg reportera« Gerharda Ledića (1926. – 1910.) koji je tu zbirku našao i otkupio. Danas stoji na raspolaganju čitateljima tiskano izdanje cijelog sveska. Tekst je za tisak priredio Josip Bratulić, a nakladnik je Matica hrvatska. Tiskano u Zagrebu 2014.

³⁵ Grofovi su Peranski bili vrlo ugledna i bogata obitelj, potekla iz plemena Šubića, ali nikada u Hrvatskoj nisu dobili takvu političku važnost kao njihovi srodnici Zrinski. Potkraj se sedamanestog i na početku osamnaestog stoljeća, uz tri brata, nametnula Barbara Sidonija koja je po svom drugom mužu Ferencu Krsti Delišimunoviću dobila i prezime Delišimunović. Izvrsno je vladala njemačkim jezikom pa je na njemu pisala i pjesme koje je Ferenc, po njezinoj molbi, prevodio na hrvatski.

³⁶ Ferenc Delišimunović je sin kapetana Janka Jelačića, podzapovjednika tzv. Gornje pokupske krajine. Posinio ga je Krsto Delišimunović Radojčić († oko 1696.) od kojega je preuzeo nasljedstvo i prezime. Život je proveo u vojnoj službi pa je za zasluge dobio i titulu grofa. Na kraju je aktivno sudjelovao u pripremanju »Pragmatičke sankcije« koja će kasnije omogućiti Mariji Tereziji (1717. – 1780.) da postane austrijska carica.

³⁷ Taj tekst u našoj transkripciji glasi: »Ove pesme jesu patra Pavla Jurjeviča reda svetoga Pavla pervopusteni-ka. Doblene negda pri pokojne g. gospe grofice Barbare Sidonie Peranski od Perne, gospodina pako grofha Ferencsa Delišimunovića drugač Jelačića ostavljena vdova po smerti nje leto...« (dalje je tekst nečitljiv, ali je jasno da je označena godina morala uslijediti nakon grofičine smrti (17013.).

Neg pogledi na križnom drvu
 Jesuša Karpetoga
 Na desnomu stranu je leu
 Toluja pridozoga
 Pogledi njegov svetog glavu
 Temen je korunena
 Glav pod križem mater pravu
 Mečem je prebodena
 Mečem tuge i žalosti
 Na jezika izgledaju
 Mater puna kurobratij
 Za sinkom zdiavajuch
 Pogledi njegov svetog lica
 V kome nebo raduje
 Za kem hlepe sve dušice
 ubrati svet nasladuje
 Kakie rusno popljuvano
 Pluskami utre srukano
 Kakie kerijum poljanj
 Trgim bojim zmučeno

Prvih šest kvartina iz Patačićeve rukopisa i naša transliteracija Feletarova zapisa. Razlike su u oba teksta minimalne. Valja ipak naglasiti da je Patačić gradio strofe od osam stihova.

Feletar je spojio obje pjesme, tako da njegov zapis završava dvadeset i drugom kvartinom, a to je, zapravo pretposljednja kitica drugog teksta (cijeli se zapis donosi među korizmanim pjesmama u drugom dijelu).

13. Ah koj se Magdalene
 oprostio pokornice
 Tudi plati i bogo oćene
 Matet priet se gresnicu
 Dii i meni k križu risti
 Tuhlo gresu iajajuch
 Rame tuje dai zcarati
 Srukami pakuajuch

Patačićev zapis

21 Ah koji se Magdalene
 oprostio pokornice
 tučni plati i drage zeme
 matet priet od gresnice.
 22. Daj i meni križu stati
 rühlo gresu plakati
 rame tuje daj zapreći
 srukami catovati AMEN

Feletarov zapis

Originalni tekst ima jednu kiticu više, ali su to zapravo dvije pravilne kvartine, kako ih je zapisivao Feletar. A tu je i zapisivačev potpis.

2
Ter poglej na križno Drěvo
Z kervjum se pošpricano
Na njem tělo Jezusevo
nemilo zmercvarjeno.

3.
Poglej njegvo sveto glavo
s ternjem je korunjena
gle pod križom mater pravo
z mečem je prebodjena.

4.
Z mečem tuge i žalosti
na Jezusa gledajuč
Majku puno v turobnosti
za sinkom zdiavajuč.

5.
Poglej njegvo sveto lice
v kom se Nebo raduje
za kem hlepe sve dušice
s kemi svēt nasladuje.

6.
Kak je ružno popljuvano
S pljuskami se stučeno
kak je s kervjom oblejano
S vnoigem bojem zmučeno.

10.
 Tvoj o Jezuš križ naj bude
 moja skradnja postelja
 ka mi skрати smertne trude
 ka me srečno z njih spelja
 Daj i na nje preminuti
 tve muke spominajuč
 v serce tvoje daj zdehnuti
 ime tvoje nazivajuč.
 Amen.

Zasad nije utvrđeno je li Patačić i autor te pjesme ili je samo zapisao tekst. Potpis ipak upućuje na njegovo autorstvo.³⁸

Kako je pjesma dospjela do Donjeg Vidovca i Donje Dubrave ostat će tajna.³⁹

Jedinu dosad poznatu kariku u tom lancu predstavlja rukopisna pjesmarica *Philomela sacra*... Jurja Lehpamera za koju je građa prikupljena za vrijeme sastavljačeva službovanja u Kotoribi.⁴⁰

Radi se zapravo o dva teksta. Prvi je od njih *O Keršćanska vsaka duša poglej muke Jezuša* (str. 41.), a druga *O moj Jezuš dobro moje, raspet moj Zveličitel...* (str. 43.).

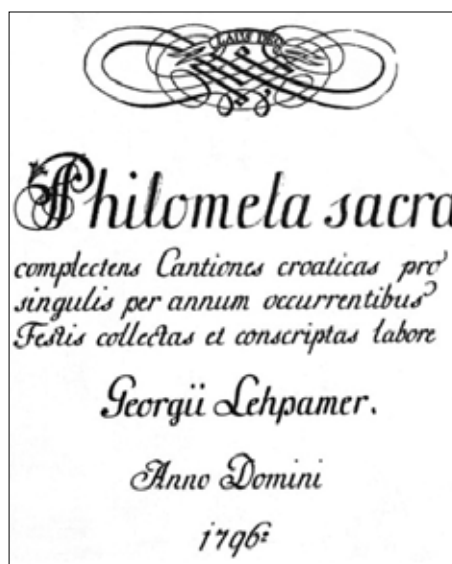
Lehpamerov je početak prvog zapisa originalan, ali se dalje više kitica poklapa s Patačićevim tekstom. Donosimo nekoliko kitica u našoj transkripciji.

O keršćanska vsaka duša poglej muke Jezuša,
 glej Anaša i Kajfaša, glej sudca Pilatuša.
 Kak ga kude, krivo sude, i vu lica pluskaju,
 jedni pluju drugi psuju, vsi mu skup smert želiju.

Tvoj o Jezuš križ naj bude
 moja skradnja postelja
 ka mi skрати smertne trude
 ka me srečno z njih spelja.
 Daj i na nje preminuti
 tve muke spominajuč
 v serce tvoje daj zdehnuti
 ime tvoje nazivajuč.
 Amen.

fecit Balthasar Pattachics
 consiliarius

fecit Balthasar Pattachics
 consiliarius

Naslov zbirke u prijevodu glasi: »Slavuj sveti prilaže popevke horvatske za posebne blagdane u godini. Skupljeno i zapisano trudom Jurja Lehpamera.« Ljeta gospodnjega 1796.

³⁸ Barun Baltazar Patačić III. rođen je u Vidovcu kraj Varaždina, a umro je u Zagrebu. U početku je vojnik, a kasnije visoki državni službenik. Iza sebe je ostavio *Dnevnik* (*Diarium*) za razdoblje od 1687. do 1717. koji sadržava dragocjene podatke o društvenim prilikama toga vremena. Ipak je poznatiji po tome što je u svom dvorcu Krkanec kraj Vidovca 1696. utemeljio »Društvo vinskih doktora pinte« koje je okupljati najuglednije osobe sjeverozapadne Hrvatske. Pinta je bila čaša s drškom, izrađena od drvenih dužica i okovana obručima. Postojale su različite mjere. Tako je starohrvatska pinta sadržavala 3,124 litre tekućine, a mađarska 1,666 litara. Član je društva postajao onaj tko je mogao popiti pintu vina, a da odmah ne padne pod stol. U obzir je najvjerojatnije dolazila mađarska pinta, jer je hrvatska ipak bila prevelika. Udruga je nakon Baltazarove smrti 1719. prestala djelovati. Od naziva je pinta nastao i kajkavski naziv za bačvara – pintar.

³⁹ Jedan veći dio tog teksta sadržava i rukopisna pjesmarica Vegi Gyure (1846. – 1880.) iz Donjeg Vidovca. Vegijev je zapis, s obzirom na godinu njegove smrti, zacijelo nešto stariji od Feletarova.

⁴⁰ Iz kanonske se vizitacije, koju je 27. studenoga 1793. u Kotoribi obavio kanonik Stjepan Kološvari, saznaje da tu orguljašku službu od 1791. obavlja Juraj Lehpamer koji je rodom iz Samobora. Ima trideset godina, a govori hrvatski, latinski i njemački. On poučava nekoliko dječaka, a u korizmene dane pomaže župniku pri poučavanju i ispitivanju vjeronauka. On dobro pjeva i valjano svira orgulje. Rudolf Horvat, *bilješka* 5, str. 219. Lehpamer je, dakle, bio rođen, 1743. godine.

Poglej njegvo sveto lice, v kom se nebo raduje,
za kem hlepe vse dušice, v kom se svet naslađuje:
kak je ružno poplivano, s pluskami vse stučeno,
kak je z kervjum polejano; z vnoĝem bojem zmučeno.

Poglej njegva vusta sveta, vredna vse nasladnosti,
kak hudoba nje prokleta zameče iz jalnosti;
žuč mu z-octom podavaše nezahvalni Źidovi,
ter tak njega napajaše neverniki njegovi.

Drugi zapis završava kiticom:

Ako jesi Magdalene ti oprostil grešnice,
tužni plač i druge cene, mast prijel pokornice,
daj i meni k-križu stati, žuhko grehe kajajuč;
rane tvoje daj zeprati, suzami polevajuč. Amen.

Ovdje valja napomenuti da je Lehpamerova pjesmarica jedna od najljepše i najkorektnije ispisanih poetskih zbirki s gotovo umjetnički izrađenom naslovnom stranicom.

Bilo bi zaista diletantski takvu pjesmaricu nazvati pučkom.

Zanimljivo je, međutim, da je Feletarov zapis, premda sto godina mlađi od Lehpamerova, puno bliži Patačićevu tekstu.

Izvjeseo je, dakle, da je u dvostoljetnom razdoblju, između Patačićeva i Feletarova teksta, moralo postojati još, više ili manje variranih, zapisa, ali oni do danas nisu nađeni ili su trajno izgubljeni.

D) Pjesme svetačke (hagiografske)

Ta skupina sadrŹava svega šest pjesama, ali su sve vrlo duge i sve nose apokrifno-alegorijske značajke.⁴¹

Već je sadrŹaj prvog teksta *Pesma od alduvanja B. D. Marije* zasnovan na usmenoj predaji i nema puno veze s biblijskim opisima Marije Djevice.

Marijini su roditelji Ana i Joakim (u *Bibliji* se ne spominju), Źiveći u Jeruzalemu, na sramotu okoli-ne, dugo bili bez potomaka, a njihovu je nesreću narodni pjesnik oblikovao stihovima:

Bilo je za špot veliki
negda v starom zakonu
ako tovaruši takvi
bez odvetka ostanu.

Sveta Ana i Joakim
bili jesu Źalostni
ar videći dobro vsaki
da su već pri starosti.

⁴¹ Apokrifi (grč. *apokrifos* – tajan, skriven) su ranokršćanski spisi koji su sadrŹajem srodni kanonskim biblijskim knjigama, ali su toliko slobodni da ih službena Katolička crkva nikad nije uvrstila u kanon (*Bibliju*). Nastajali su u Źelji da se zadovolji poboŹna radoznalost vjernika koji se često nisu zadovoljavali šturim i suhoparnim opisima biblijskih prizora u *Starom* i *Novom zavjetu*, nego su davali maha svojoj mašti i sami oblikovali sadrŹaje. Neki su apokrifi sadrŹajno toliko zanimljivi i poetski uspjeli da su lako prelazili u usmeno knjiŹevno stvaralaštvo. To se posebno očitovalo na kajkavskom govornom prostoru (definicija je apokrifa koncipirana prema *Enciklopediji jugoslavije* 2, 1, A – Biz. Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1980., str. 202.).

Na kraju su odlučili da svog potomka, ako ga dobiju, daruju Bogu. Nakon mnogih molbi i molitava dobili su znak iz neba da će dobiti žensko dijete i neka mu daju ime Marija.

Zbog toga je djevojčica, s tek navršene tri godine, bila u crkvi u Jeruzalemu zavjetovana (alduvana) bogu. Naš pjesnik zna i točan nadnevak kada se to dogodilo:

Dvadeset i prvog dneva
je Novembra meseca
bila ondi izručena
prečista djevojčica.

Djevojčica se nakon toga odgajala u samostanu, i roditelji je nikada više nisu vidjeli. Pjesma završava formulom:

Da tak ovo alduvanje
nam na radost bude vsëm
i da večno zveličenje
zadobimo negda s tēm.
(Br. 58., str. 128. – 134.)

Koliko god sam sadržaj djelovao naivno, ispričan je vrlo vješto i spuno vjere. Pjesnik se posebno trudio, a u tome je i uspio, da prikaže duševno stanje roditelja koji se svjesno trajno odvajaju od svog jedinog i dugo željenog djeteta.

Drugi je zapis još potkraj 19. stoljeća morao biti u Međimurju posebno popularan, jer ga donosi, u neznatno variranim oblicima, čak pet, od danas poznatih šest, donjovidovečkih rukopisnih pjesmarica (vidjeti *Bilješku 22*).

U Feletarovoj zbirci ta pjesma nosi jednostavan naziv *Pesma Mariji*, ali sadržava cjelovitu priču o susretu Mlade Nedjelje s Djevicom Marijom u vrijeme mladog mjeseca (mlađaka). Možda su se tu poklopile dvije okolnosti jer poseban značaj mladog mjeseca u Međimurju detaljnije opisuje i Ferencz Gönczi u već citiranoj monografiji. On kaže: »Kad izlazi mladi mjesec, u mnogim kućama počinje molitva. Čim netko od ukućana najavi izlazak mladog mjeseca, svi se prekriže tri puta, izađu na dvorište, okrenu se prema mjesecu, kleknu te mole slijedeće:

Dej mi Bog zdravo
Ovoga meseca živeti;
Pomladi mene
Kak ti sam sebe.⁴²

Mlada nedjelja (prva nedjelja za mladog mjeseca) je hipostaza božice Mokoš.⁴³

U personificiranom se liku (tada ime valja pisati Mlada Nedjelja) zamišlja kao mlada, u svjetlo ili sunce odjevena žena ili kao žena u bijeloj haljini. Kao produžena ruka božice Mokoš, ona i u kršćanskoj religiji ima određenu moć kao pomoćnica, ali i osvjetnica, pa u svom obličju kažnjava njezin zabranama zaštićen blagdan. Tog se dana, naime, ne smije ići u lov, ribolov i obrađivati zemlju, a žene se ne smiju

Jedan od više postojećih prikaza božice Mokoš koji u mnogočemu odgovara i prikazu Mlade Nedjelje

⁴² Ferencz Gönczi, o. c., str. 83. – 84.

⁴³ Između dva vrhunska slavenska božanstva, Peruna i Velesa, stoji Mokoš, mati vlažne zemlje i žarkog sunca, žensko božanstvo koje je oličenje majke prirode i njezine plodnosti. Bila je zaštitnica žena, posebno trudnica. Od nje su potekle ženske djelatnosti kao što su predenje, vezenje i druge aktivnosti u kući, ali se uključuju i određene zabrane. (<https://hr.wikipedia.org/wiki/Moko%C5%A1>).

baviti ručnim radom. Iz tog dvojstva u značaju Mlade Nedjelje proizlazi sukob u našoj bajkovitoj priči, koja je, kao književna vrsta, ipak prije novela nego bajka.

Pjesma počinje prizorom kako Marija na Mladu nedjelju odlazi u goru da posadi jabuku. Sa sobom nosi i malog Isusa. Na putu susreće Mladu Nedjelju:

Zaran v mlado nedelju rano v zorju rumenu
šetala se Marija gori doli kre morja.

Šetala se sretnola svetom mladom nedeljom
pitala ju nedelja, kam se šečeš Maria.

Tu počinje zaplet. Marija odgovara da želi u gori posaditi jabuku. Mlada Nedjelja je upozorava da su u gori Židovi koji će joj oteti dijete. Marija ne sluša i stvarno ostaje bez djeteta. Na povratku ponovo sreće Mladu Nedjelju i moli je za pomoć.

Raspleti se priče, međutim, razlikuju.

Najstariji do danas poznati kajkavski zapis te pjesme donosi Kukuljević u svojim *Pěsmama* iz 1847. To je jedini primjer u kojem Mlada Nedjelja odbija Mariji pomoć:

- Tako Marija, nesi mi vervala,
Nes' vervala išla si ti gledat,
Išla si gledat sina si zgubila.
(Str. 246.)

Duro Deželić također ima u svojoj rukopisnoj zbirci iz 1858. (vidjeti *Bilješku* 21) jedan paralelni zapis pod simboličnim naslovom *Neposlušnost*, ali se tu ne spominje svrha Marijina odlaska u goru, a Nedjelja je samo *nedelja*, bez oznake mlada. Ona na kraju pomaže Mariji da vrati dijete.

U VII. je knjizi *Arkiva za povjestnicu Jugoslavensku*, tiskanoj u Zagrebu 1863., objavljen tekst V. Lorkovića iz karlovačke okolice u kojem pjesma odmah nakon uvodnog razgovora između Marije i Mlade Nedjelje postaje korizmena. Marija, naime, traži sina kojega su ulovili Židovi i već su ga mučili, pa tekst završava stihovima:

O Jezušek sinek moj
Ti predrago dite moje;
Zač si mene ostavil
Siroticu majku svu.
(Str. 246. – 247.)

Po tome ispada da je priča u međimurskim zapisima najlogičnija i najcjelovitija, a postala je popularna već nakon 1684., otkad se počelo masovno hodočastiti kipu Majke Božje Bistričke. Ti zapisi, naime, sadržavaju i jedan detalj koji pjesmu dijelom pretvara u romarsku. Na pitanje Mlade Nedjelje zašto je vesela, Marija odgovara:

... Pregovori Maria
ja si idem vu goru, Ja si nosim jaboko.

Tam ju bodem sadila, jaboke bo rodila
polek pojdu romarci Marijanski putniki.
K majki božji Bistrički pod njom bodu sedali
i jabuke tergali, svoja srca hladili.

Tu je razlog zbog kojeg Marija ostaje bez djeteta. Ona na Mladu nedjelju želi posaditi jabuku, što nije dopušteno niti Blaženoj Djevici. Mlada će joj Nedjelja ipak, na njezinu usrdnu molbu, pomoći na poseban način, a taj je bajkoviti motiv najpotpunije obrađen upravo u Feletarovu zapisu kad Mlada Nedjelja progovara:

Mi idemo v šumicu po leskovu šibicu
ka bu stara leto dan i po leti jeden dan.

Mi Židove vudrimo jaboko njim zememo
vzele so njim jaboko sladko ime Jezušā.

Sveta mlada Nedelja Jezuševa koruna
ka si nam občuvala malenoga jezuša.

Amen.

(Br. 61, str. 139. – 142.)

Motiv se o magičnom djelovanju tri godine stare ljeskove grančice češće ponavlja i u drugim kajkavskim usmenim pjesmama i pripovijetkama.

Očito je, dakle, da su tu praslavenski mitološki korijeni još uvijek vrlo duboki jer Mlada Nedjelja nije poistovjećena s Marijom. Baš naprotiv. Radi se o dva različita, međusobno ponešto suprotstavljena, lika od kojih je lik Mlade Nedjelje dominantniji.

Pisac je ovih redaka dosad našao samo jedan tiskom objavljen štokavski tekst, zapisan u Petrinji, a objavio ga Krešimir Mlač u svojoj antologiji *Zlatna knjiga hrvatske narodne lirike* (Matica hrvatska, Zagreb, 1972.), uvrstivši ga među romarske pjesme. Taj je zapis, međutim, mnogo kraći i umjetnički slabiji jer se u njemu potpuno gubi dramska napetost. Na upozorenje Mlade Nedjelje da će joj Židovi oteti dijete, Marija odgovara riječima kojima pjesma i završava:

Ja ću Žide varati
Da ja nosim jabuke,
Da ih hoću saditi
Na kraj mora sinjega
Kud pojdeju romari
Od Marije Bistričke:
Kada budu sjedali,
Žeđu budu gasili.
(Str. 160. – 161.)

Popevka od sv. trih kraljev dosad nije objavljiva u obliku kako ga donosi Feletar. Radi se, dakle, o još jednom uspjelom primjeru kojim bi se mogao obogatiti repertoar duhovne poezije na kajkavskom govornom prostoru.

1.

K svetem trema kraljem mi vsi idemo
svetem trema kraljem v nebo kričimo
O sveti tri kralji mi molimo vas
ki dare ste dali darujte i nas.

2.

O duša keršćanjska sim sada šetuj
ter svete tri kralje marljivo poštuj.
O sveti tri kralji...

9.

Pred vami žalostni ovdi klečimo
da telo i dušu vam izručimo.

O sveti tri kralji...

10.

Zadnič trema Kraljem srcem kričimo
Da mi k njim nevolni v nebo dospemo.

O sveti tri kralji...

Amen

(Br. 63, str. 144. – 145.)

Pesma od sv. Ivana Nepomuka predstavlja još jednu vrlo uspjelu hagiografsku priču o roditeljima koji smrtno bolesno dijete posvećuju bogu. Zbog toga dijete po ozdravljenju postaje svećenik i, kasnije, ispovjednik kraljice Johane na dvoru češkog kralja Václava IV. Kako Ivan Nepomuk nije mogao prekršiti ispovjednu tajnu i ljubomornom kralju odati što mu Johana govori prilikom ispovijedi, kralj ga daje ubiti, a tijelo baciti u rijeku Vltavu.⁴⁴

Naša pjesma sadržava u stihove vješto pretočenu cijelu predaju o nesretnom svećeniku, kasnijem svecu, i nebeskim pojavama koje su popratile njegovu smrt. Feletar je tu mogao imati uzor u identičnom tekstu iz *Hrane nebeske* Jurja Muliha, ali je njegov zapis formalno dotjeraniji i pregledniji. Čak su ispravljene i neke tiskarske pogreške iz knjige. Ipak ostaje tajna je li ta veza bila izravna ili je između *Hrane nebeske* i Feletarova teksta postojao još koji pisani predložak.⁴⁵

1.

Poslušajte ljudi tak žene kak muži
Kralica Johana kak se milo tuži.

2.

Da je pogubila oca duhovnoga
Svetoga Ivana spovednika svoga.

3.

Noć bēše globoka i škura zadosta
kad je Kralj Ivana hitil v potok z mosta.

18.

Kad bi doprinesel i ja njenu žalost
naj vam bude mala pesem ova radost

19.

Po njoj naj se hvali otec Bog nebeski
sin njegov ljubljani Jezuš Nazarenski.

⁴⁴ Sveti Ivan Nepomuk je povijesna osoba. Rođen je kao Jan Wolfin oko 1345., a ubijen je u Pragu 1393. Na dvoru češkog kralja Václava (Vjenceslava) IV. (1361. – 1419.) je savjetnik i odvjetnik siromašnih, a završio je kao žrtva svoje svećeničke principijelosti i poštenja. Po predaji je ubijen bez razloga jer je kraljici savjetovao da strpljivo podnosi teški karakter svog muža. Bio je, dakle, na strani svog kasnijeg ubojice. Ivan Nepomuk je beatificiran 1721.

⁴⁵ *Hrana nebeska*, o. c., str. 362. 363. Mulihoj je tekst zapisan u deset kvartina, a Feletarov u dvadeset distiha. Žganec u *Zborniku* iz 1925., br. 241, str. 148. donosi samo prva dva distiha, ali i napjev zapisan u Dekanovcu, po pjevanju Imbre Cenka. To znači da nije poznavao ni Mulihoj ni Feletarov zapis.

20.

Ki so nam Ivana Nepomuka v sili
patrona na vodi, zemlji odlučili.

Amen

(Br. 65, str. 146. – 148.)

Ipak najviše nedoumica stvara i stvarat će *Pesma od pastira* zapisana, s neznatnim varijacijama, u čak tri istočnomeđimurske rukopisne pjesmarice, u dvije donjovidovečke: Lukša Mihalja (1874. – 1943) i Vegi Štefana (1875. – 1950), koja je sastavljena 1893., te u jednoj donjodubravskoj iz pera Matije Feletara, nastaloj najvjerojatnije u isto vrijeme kad i zbirka Štefana Vegija. Zbirka Mihalja Lukše je koju godinu mlađa i ispisana je na početku 20. stoljeća. U Vegijevoj je i Lukšinoj pjesmarici taj tekst naslovljen kao *Pesma od grešne duše*.

Sva su tri zapisa iste dužine.

Pravopisno je najujednačeniji zapis Matije Feletara, koji je na ovom mjestu i predmet naše pažnje. Podijeljen je u pedeset i pet vrlo regularnih dvanaesteračkih kvartina, što znači da cijela pjesma ima dvjesto dvadeset stihova.

To je skraćena verzija poeme *Nebeski pastir pogubljen u ovcu išće* Gregura Kapucina (prvim imenom Juraj Maljevec, 1734. – 1812.) objavljene 1795.⁴⁶

Radi se o alegorijskom traganju Nebeskog pastira (Isusa krista) za »pogubljenom ovcom« (izgubljenik grešnikom). U djelu su na iznimno uspio poetski način prikazane muke na koje Nebeski pastir nailazi tražeći ovcu. Nasuprot alegorijskom liku samog pastira opisi su prirode stvarni, čak i tamo gdje su prirodne pojave na svoj način personificirane.

Gregur je Kapucin vjerojatno našao inspiraciju za svoju poemu u pjesmi *Der Euangelisch gute hirt sucht das verlohren Schäflein* iz pera njemačkog baroknog pjesnika Friedricha von Spee-a⁴⁷, ali sadržava toliko originalnih motiva i prizora da se djelo može smatrati Kapucinovim. Toj tvrdnji ide u prilog i dužina poeme koja obuhvaća 885 regularnih dvanaesteračkih stihova.

Kapucinovo se djelo moralo u dijelovima širiti i u rukopisima⁴⁸, od kojih su jedan imala i naša tri zapisivača, jer je nemoguće preko

Naslovnica drugog izdanja
Kapucinove knjige.

⁴⁶ Juraj Maljevec, koji se u svojim djelima uvijek potpisivao kao Gregur Kapucin, jer je i stvarno pripadao kapucinskom duhovnom redu, je rođen u Perudini kod Vinice u Beloj Kranjskoj, a umro je u Varažinu. Bio je plodan kajkavski pisac, a njegov se spisateljski rad odvijao između 1781. – 1800. (A. Jembrih). Pisao je u stihovima, a glavna su mu djela: *Nestrančno vezdašnjega tabora ispisavanje* – u stihove pretočena kronika Austrijsko-turkog rata za godine 1788. – 1790., po značaju bliža novinama negoli kojoj književnoj vrsti, poema *Nebeski pastir pogubljen u ovcu išće*, prvo izdanje 1785., a drugo 1795. i *Horvatska od Kristuševoga Narodjenja vitia* iz 1800. Danas stoje čitateljima na raspolaganju, u ponovljenim izdanjima, sva tri citirana Kapucinova djela. Za tisak ih je priredio i komentare napisao Alojz Jembrih. Izdanje je *Nebeskog pastira* tiskano 2005., u povodu 300-te obljetnice dolaska kapucina u Varaždin, a izdavač je KAJKAVIANA Donja Stubica. Knjižica sadržava pretpisak originalnog teksta i cijeli tekst u Jembrihovo transkripciji u suvremeni pravopis. Tim se izdanjem koristi i pisac ovih redaka.

⁴⁷ Friedrich von Spee (1591. – 1635.) je pisao dopadljive, ponekad i djetinjasto razdragane kraće i duže pjesme, koje su još u 18. stoljeću bile vrlo popularne. Danas se ipak najčešće spominje zbog strastvenih, dokumentiranih traktata koje je pisao protiv progona vještica. A i sam je svoj kratki život završio njegujući oboljele od kuge. (Izvor: Fritz Martini, *Deutsche Literaturgeschichte*, Stuttgart, 1965., str. 147.) Mi smo dijelove Kapucinova teksta usporedili s tekstom *Der Evangelisch gute hirt sucht das verlohren Schöfflein* iz zbirke *Trutz / Nachtigal Oder Geistlichs-poetisch Lust-VValdlein...* Cöllen. In Verlag Wilhelmi Friessems Buchhändlers. Im Jahr 1649., str. 221. – 224. Pjesma opseže deset oktava ili osamdeset stihova sedmeraca i šesteraca.

⁴⁸ Jedan takav umetak, na plavom papiru, ima i zbirka u Arhivu HAZU pod oznakom XV 23/C I. γ25 i s naslovom

dvjesto stihova ispisati iz glave, tim prije što se njih dvije trećine poklapa s Kapucinovima ili doslovno ili su tek neznatno varirani. Ispričana je i cjelovita priča s početkom i krajem, dakako mnogo kraća od Kapucinove.

I djelomične će usporedbe Feletarova zapisa s Kapucinovim ukazati na njihovu čvrstu (makar i posrednu) vezu.

*Pastir pogublenu ovcu iskati
kaneči na put se spravlja*

Gregur Kapucin

Plači kniga moja! Ar se pastir plače,
Ovca tomu kriva, koja okol skače.
Pastir plače, kajti ovcu, ku je zgubil
Nemre najti, koju najbolje je ljubil.
Pastir suze toči ter milo zdihaiva 5
Žalost spoznat moči, vu ké serce plava.
Plača zrok je ovca, ar je ostavila
Ovčarnicu onu vu koje se kojila.
Ostavila svoga dobroga pastira
Koji zarad toga vre skoro vumira. 10
Ovca! Koja zdravu imala je hranu
Od pastira travu vsaki dan podanu.
Ovca koja draga pastiru je bila
Od črede, od blaga, ká se razdružila

Poglej kak ja opal ves zmučen, ter v svoje
Kervi leži ružne zbog pregreške tvoje.

Od zemlje se zdignul, rad bi se stal gore
Al' od gingavoče stati se ne more.
Za drevo se prime: pomози оlika,
Reče: ar slaboča moja je velika. 290
Za tem gore stane, zdehne: ah nemila
Ovca! vidiš na kaj jesi me spravila.
Ovo li je moja ljubav zaslužila?
Koja tak goruča proti tebi bila.
S tem ti tako moje teške plačáš trude, 295
Ako je to pravo, naj vsi ljudi sude.

A evo i završetka:

Nikaj drugo, nego jedina pokora:
Odpre tebi vrata nebeskoga dvora.
Miloserdnost Boga zazavaj, ter plači,
Buš se veselila v nebeskoj Palači. 885

Matija Feletar

1.
Plači duša grešna ar se pastir plače
ovca tomu kriva koja okol skače
Pastir plače kajti ovcu ku je zgubil
nemre najti koju najbolje je ljubil
2.
Pastir suze toči ter milo zdihaiva
žalost spoznat moči v koje srce plava.
Plača zrok je ovca ar je ostavila
Ovčarnicu svoju v kojoj se kojila.
3.
Ostavila svoga dobroga pastira
koi zarad toga vre skoro da vmira.
Ovca koja draga pastiru je bila
od pajdašic svoji dalko zabludila.

24.
Poglej ovca duša kak je opal zmučen
zbog pregreške tvoje pastir Jezuš stučen.
Od zemlje se zdiže rad bi se stal gore
al od gingavoče stati se ne more.
25.
Za drěvo seprime pomori oljika
ar je slabost moja kruto prevelika.
Zatěm stane gori zdehne od nemila
ovca vidiš na kaj jesi me spravila.
26.
Ovo li je moja ljubav zaslužila
koja tak goruča proti tebi bila.

55.

Ovca grešna duša jesi zagrešila
ali ako budeš pokoru činila
Navěk Boga moli zazavaj ter plači
Buš se veseljila v nebeskoj palači.

Amen.

(Br. 77., str. 175. – 188.)

Premda u skraćenom obliku, ova je pjesma umjetničko djelo koje neosporivo dokazuje da su i u najtežim trenucima međimurke povijesti postojale kulturne veze sa širim kajkavskim govornim prostorom, a upravo je kajkavski govor činio nepremostivu barijeru u totalnoj mađarizaciji Međimurja. Zapisati jedan takav tekst bio bi pravi podvig i za školovanje pojedince, pa je zasluga naših zapisivača to veća

Tim tekstom i završava četvrta skupina pjesama u *Prvoj pjesmarici* Matije Feletara.

Druga pjesmarica

Druga je pjesmarica po opsegu manja. Izvorne su joj dimenzije 18 x 9,5 cm. Najprije su uredno ispisane pedeset i tri stranice. Nakon toga je pet listova praznih, a poslije je upisano još nekoliko pjesama, tako da se može govoriti o šezdeset stranica na kojima je ispisano šesnaest što kraćih, što dužih pjesama i jedna dodana olovkom.

Kitice obično i tu počinju lijepim inicijalima, a rukopis je ujednačen i lako čitljiv.

Više tih pjesam ima značaj molitve, npr. *Juterna pesama*, *Majki božji na jutro*, *Noćna pesma*, *Većerna Pesma*, *Hvaljen budi Jezuš Kristuš*, *Zahvalnica*, a poneka pjesma nosi jednostavan naslov *Druga*.

Koliko su tekstovi korektno ispisani pokazat će prva kitica pjesme *Zahvalnica*.

Grupi se pjesama molitava uvjetno može pribrojiti i *Pesma od 10 zapovedi Božji*, premda je to čisto didaktičan tekst koji opširnije tumači svaku pojedinu zapovijed. Njegova se forma i sadržaj nisu mijenjali od Krajačevićevih *Svetih evangelioma* iz 1651. do *Cithare octochorde*. Je li Feletar tekst preuzeo iz tog zbornika ili mu je stajao na raspolaganju i koji drugi predložak, teško je reći, no zapis je iznimno korektan.

Zanimljiva je već uvodna kitica koja najavljuje ton cijelog sadržaja.

Iznimku među pjesmama-molitvama čini i *Nedeljna pesma* jer nosi naglašeni narativni biblijski značaj. U njoj su, naime, opisani brojni događaji vezani uz nedjelju, od stvaranja svijeta do Isusova rođenja i smrti. Osim *Biblije* sastavljač je te pjesme morao iznimno dobro poznavati i apokrifne predaje vezane uza sedmi dan u tjednu.

Tekst je na kraju završen u tipičnom religioznom donjomeđimurskom stilu.

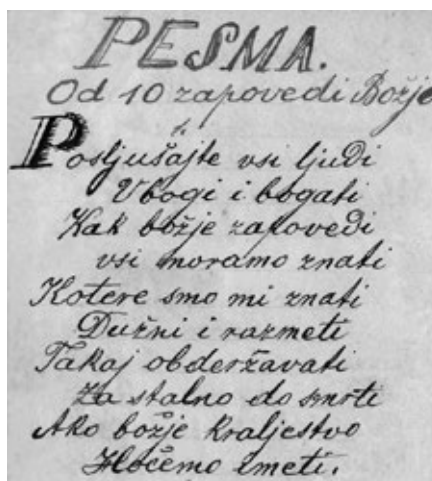
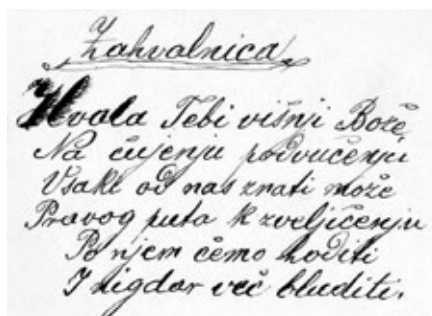
Ovdje se donose početne i završne kitice.

2.

Ar Nedeljni denek je najveći
Med sedmemi dnevi najsveteši
Gospodinu Bogu vugodneši
Svetu takaj najhasnoviteši.

3.

Vu Nedelju Bog je Nebo stvoril
I z angeli svetemi napunil
Vu Nedelju zemlja iz ništara
Na reč božju stvorjena postala,

22.

Ako budeš svetil tak Nedelje
Budeš imel blagoslov na Zemlje
I vu tvoji dečici veselje
A vu Nebu dušno zveličenje.

23.

V koje nas Bog Otec vse zapeljaj
Na vse veke prebivati tam daj.
I Jezuš sина jedinoga
z Duhom svetem hvaliti Tvojega.

Amen.

(Br. 10, str. 27. – 35.)

To je jedan od rijetkih zapisa samog teksta, ako nije i jedini. Pjesma dosad nije bila tiskana.

Tiskom nije objavljen niti dugi panegirik ispjevan u čast Svetom Stjepanu kralju.⁴⁹ Tim je tekstom autor, bez obzira na to tko on bio, platio danak životu Međimuraca u sastavu Kraljevstva Svetog Stjepana.

Sadržaj pjesme opširnije govori o svjetovnom djelovanju samoga kralja, pri čemu dolaze u prvi plan njegove iznimno humane značajke. Kasnije je beatificiran vjerojatno samo stoga što je protjerao pogane i pokrstio Mađare, a posebno jer je gradio crkve i samostane. U pjesmi se Sveti Stjepan ne spominje ni i kao hrvatski kralj ni kao svetac, unatoč tome što je uvršten i u hrvatski katolički kalendar. Na taj se dan u nas ipak mnogo više pažnje posvećuje sv. Roku.

Pjesma je, najvjerojatnije, pomalo nespretan, ali ipak činjenično točan, prepjev nekog mađarskog teksta, što pokazuje i vanjska forma koja nije uobičajena za kajkavski govorni prostor.

Obuhvaća dvadeset i dvije kitice, od kojih su pravilnije i brojnije oktave od septina. Ovdje se donosi završetak upravo zbog toga da se vidi građa strofe.

Nedeljna pesma.
Mi dicimo krseniki Boga
ki je verne spravil skup boštoga
ki imenu Duha presvetoga
Da poštuje dneva Nedelnoga

21.

Sprosi nam od Boga
Otca nebeskoga
milošću
Veru pravu vu orsagu
Magyarskum
Mir kerščanski i božanski
blagoslov
Da nas čuva od protivnikov.

22.

A za ovem pako
Jezuš ime sladko
daruj nam
Na vom svētu tela krěpost
tvojega

⁴⁹ Stjepan I. Sveti Arpadović (Ostrogon, 975. – 1038.), prvi mađarski kralj, okrunjen na Božić 1000. godine. Papa Grgur VII. (1020. – 1085.) proglasio ga 1803. svetim. Slavi se 16. kolovoza. (Izvor: Wikipedia https://hr.wikipedia.org/wiki/Stjepan_I._Sveti)

A po smrti svetlost raja
večnoga
Vživati se navěk vekoma.
Amen.
(Br.12, str. 39. – 50.)

Vrlo uspješlu hagiografsku pjesmu predstavlja i tekst o Mariji Lurdscoj koji sadržava više detalja o djevojčici Bernardette Soubirous (Lourdes, 1844. – 1879.) kojoj se između 11. veljače i 16. srpnja 1858. osamnaest puta u špilji Massabielle u Lurdu ukazala Majka Božja. Za ovaj su kontekst bitne kitice:

11.
Bernarda je zdenčec
z rukom skopala
Gde gospu Nebesku
je pozdravljala.
Ave, ave...

12.
Od vode tog zdenca
vsaki ozdravi
Koj gospu Nebesku
onde pozdravi.
Ave, ave...

13.
I mi Megyimurci
k njoj se vtečemo
I Lurdski Mariji
ovak rečemo.
Ave, ave...

Velika je šteta što upravo na tom mjestu u svesku nedostaju listovi, pa citirana pjesma počinje tek od sedme kitice.⁵⁰ Zbirka završava *Pjesmom od Agneca Božjeg*.

Na pretposljednjoj je stanici olovkom ispisan još i tekst s prvim stihom:

Nebo Nebo kak si lepo...

Sudbina je svih takvih rukopisnih pjesmarica da ponekad stignu i u nepozvane ruke. Nezgoda postaje to veća ako je ostala koja prazna stranica. Tada se tu mogu naći najrazličitije svakodnevne, uvijek za određenu priliku aktualne, bilješke.

Ovdje se donosi jedan, srećom u ovoj pjesmarici jedini, takav primjer:

Ipak, i to može biti dokaz jednog vremena i života u njemu.

*potrošila sam
100 furinti na kopis
5 do 85 kila prok*

⁵⁰ Sveta je Bernardica, kako je običavaju zvati, imala viđenja u kojima joj se pokazivala Djevica Marija. Prilikom jednog od tih viđenja Marija joj je rekla da je Bezgrešno Začeće. Po njezinoj uputi Bernardica je u špilji ukazanja iskopala zdenac iz kojega i danas uzimaju vodu hodočasnici po dolasku u Lurd. Umrula je u samostanu relativno mlada, od više teških bolesti (astma, tuberkuloza kostiju). Sa sobom je ponijel u grob (ili možda nije) tri tajne koje joj je Djevica Marija povjerila o budućnosti ljudskog roda. Papa Leon XIII. (1810. – 1903.) je 1891. odobrio liturgijsko slavlje tih ukazanja u užoj lurdscoj okolini, da bi papa Pio X. (1835. – 1914.) to slavlje proširio na cijelu Katoličku crkvu. U Lurd se hodočasti i danas. Sveta je Bernardica beatificirana 1925., a slavi se 16. travnja. (Za bilješku je korišteno više izvora koji se međusobno i podosta razlikuju.)

SUMMARY

Songbooks from Donja Dubrava dating from the end of the 19th century are a direct reflection of political situation in that area. 1720 Međimurje was in true and legal sense affiliated to Zala County, i.e. to Hungary. This situation remained unchanged for two hundred years (until the treaty of Trianon was signed in 1920), with one short and unsuccessful attempt of Jelačić (1848 – 1861) to affiliate this area to Croatia.

During regime of the emperor Joseph II († 1790) there are no immediate consequences resulting from that action, but they became more prominent after Croatan-Hungarian settlement from 1868.

The process of complete hungarisation of Međimurje became expressively aggressive at the turn of the 19th century. All clerical and teaching positions were assigned to Hungarians (with the exception of those Croats who could speak fluent Hungarian). Hungarian was the official language, and classes in schools were also taught in Hungarian. There were no Croatian books, and few people from Međimurje knew Hungarian language that well, that they could read Hungarian books.

However, some important circumstances were in favour of Međimurje residents. Firstly, Međimurje remained under the archdiocese of Zagreb and priests were allowed to preach in the Croatian language. Secondly, oral song, both secular and spiritual, was still very vivid. Thirdly, schools paid special attention to beautiful handwriting, which is still visible from older letters, contracts, settlements and family notes.

In such circumstances, especially in eastern parts of Međimurje, handwritten songbooks were frequently compiled, but they were primarily of spiritual significance. Several songbooks of that kind would be compiled in thick notebooks professionally bound in leather with imprinted names of compilers on the cover (compilers in Donji Vidovec were: Vegi Valent, Vegi Štefan and Lukša Mihalj).

Two handwritten collections from Donja Dubrava from the quill of Matija Feletar are specially marked by beautiful handwriting, homogenous Gaj's orthography and integrity of poetic records.

The first collection is more extensive and it contains seventy-eight songs, which can be divided into four thematic groups: Mary's songs, pilgrimage songs, lent songs and songs to saints (hagiographic). The first group had the biggest number of songs, whereas songs from the second group were surely the most popular. This is the only group from which besides the lyrics people also remembered the tune.

Lent songs are focused on the Holy week, Jesus' suffering, death on the cross and suffering of Virgin Mary over horrifying destiny of her only son.

Among songs to saints we can single out the Song of Saint Ivan of Nepomuk and exceptionally long Shephard's song, which would most surely deserve a special literary-historical interpretation.

The other songbook was of smaller scope and comprised sixteen songs. It is dominated by prayer-songs, but it also contains texts that point to exceptional antiquity. The afore stated primarily refers to the Song of 10 commandments and Song of Saint Stephen the king.

The length of many songs confirms the fact that the compiler had to have written samples (in handwriting or in print), since such long texts could not be preserved merely by oral tradition.

It is, therefore, obvious that inhabitants of Međimurje, although it is not visible at first sight, for centuries maintained strong cultural connections with the wider area of Kajkavian dialect. Even in the hardest of times, the language displayed its vigour and expressiveness.

It was an insurmountable obstacle not only to complete, but also to partial hungarisation of Međimurje.

However, we are faced with the sad fact, that this exceptional language and poetic treasure is nowadays preserved only in manuscripts.

Emergence of numerous handwritten songbooks of Međimurje in the last decade of the 19th century is firmly defined by historical and social circumstances specific for that respective geographic area.